

Jan Matys



Vzpomínky

z let 1959 - 2004

Vzpomínky z let 1959 - 2004

Předmluva

Když mě osud zavál v roce 1978 na Slovensko, octl jsem se v podivuhodně tolerantním prostředí s trochou exotiky. Cítil jsem se tu být spíše hostem; to mi umožnilo vnímat věci s určitým odstupem a humorem. Příhody psané životem často překonávají lidskou fantazii. Řadu zážitků jsem potom nosil v hlavě a přemýšlel o formě, jak je zachytit. Inspirací se mi staly vzpomínky Juraje Charváta z dob První republiky a začátků okupace¹. „Vzpomínky z doby temna“ jsem doplnil vzpomínkami ze studií; většina mých vzpomínek je tak či onak svázána s hudbou, které jsem se od mládí věnoval. Podrobně jsem popsal poslední dva roky svého učitelského působení, které zavání hororem. Připojil jsem také dvě starší vzpomínky, které byly před časem otištěny v česko-slovenském časopise MOSTY². Nakonec jsem připojil vzpomínky na svou činnost ve vývoji Tesly Rožnov, která tehdy procházela svým kritickým obdobím.

Život přináší spoustu zážitků a informací. Dobrý malíř dovede vystihnout charakter člověka několika tahy štětce. Při sestavování vzpomínek je třeba vybrat z nepřeberného množství příběhů ty, které jsou něčím charakteristické. Čtenář necht' posoudí, zda se mi to podařilo. Jsou události, které stojí za to vytesat do mramoru; jsou jiné, které je lépe psát do prachu a nechat větru, aby je rozmetal...

V Davli, únor 2010

Jan Matys

Cover©Bedřiška Uždilová
Soukromé vydání

¹ LISTY č.1/2009, s.40

² Tento časopis zaniknul v roce 2006, kdy mu slovenská vláda odňala finanční příspěvek.

Školní léta

Na průmyslovce (1959-1963)

Na elektrotechnickou průmyslovku mě přivedl zájem o elektrické (a také parní) stroje. Inspirovala mě asi knížka „Modely elektromotorů a parních strojů“ ruských autorů, kde se popisovala stavby modelů při použití primitivních prostředků – konzervových plechů, drátů, nábojnic a podobně. Nevynikal jsem manuální zručností, ale neumělý model elektromotoru jsem si postavil. Tehdy populární radiotechnika (jednolampovka, dvolampovka,...) mě příliš nezajímala.

Na průmyslovku ale nebylo snadné se dostat. Otec byl sice členem KSČ³, ale naše rodina byla (z otcovy strany) měšťanského původu, a já jsem jednomu našemu učiteli, který sháněl místo v garáži, prozradil, že dům s garáží nám kdysi patřil. Škola mě zřejmě proto na výběrovou školu nedoporučila a dostal jsem se tam až na odvolání.

První tři roky jsem byl na Střední průmyslové škole elektrotechnické Na Příkopě 16, Praha 1 „ve svém živlu“. Výuka měla (až na několik výjimek) solidní úroveň a zařadil jsem se dle prospěchu na druhé až třetí místo ve třídě. Potíže jsem měl s technickým kreslením, to jsem musel dohánět o víkendech doma. Stoh svých matric jsem měl donedávna uložen ve skříni bral jsem z toho čtvrtkový papír na obálky. Tento solidní výcvik v technickém kreslení se mi později hodil, když jsem navrhoval ve fabrice různé úpravy, a také po letech při mém pedagogickém působení, kdy jsem mohl technické kreslení bez problémů učit. Ve čtvrtém ročníku jsem se již víceméně nudil, specializované předměty mě už tolik nezajímaly. Dlouhé hodiny zabíralo zkoušení žáka P., který měl v učitelském sboru strýce.

Mezi solidními učiteli bylo několik výjimek. Tak matykářka P. vykládala celé hodiny o svých rodinných problémech a aby to „dohnala“, zadala nám vypočítat spoustu příkladů ze sbírky. Učitel energetiky Ing.Č. zase jen v podstatě předčítal učebnici. Když si jeden žák při zkoušení⁴ spletl kondenzátorové baterie s bateriemi akumulátorů, vůbec na to nezareagoval.

Jednou jsme dostali velice přísnou ruštinářku: při zkoušení všichni propadli, já jsem měl jako jediný 3-. Její působení však bylo jen krátkodobé. Prý byla vyhozena za to, že kradla. Jindy zase zastupoval při chemii stařík, jako by se tu objevil profesor z dob Rakouska-Uherska. Vložil nám teorii stvoření světa a stavbu hmoty podle někdejších představ. Já jsem u něho štěstí neměl, moc jsme si nerozuměli.

Problémy s kázní tehdy prakticky neexistovaly – každý (až na onoho protekčního žáka) si vážil toho, že je na škole. Až na jednu výjimku (při dějepisu) si nepamatuji, že by nás učitel musel napomínat, že se při výuce bavíme.

Solidní byla i výuka češtiny a ruštiny (a nepovinná němčina), z níž jsem mohl vycházet při své pozdější studiu jazyků a vlastní výuce. Pozoruhodný byl i tělocvik; přes svou nešikovnost jsem začal více cvičit a na vysoké škole jsem se stal dokonce gymnastou. Jaký kontrast s „tělocvikem“, který jsem zakusil později⁵ jako učitel na Centru odborné přípravy, kde uční odmítali rozcvičku, jen tak-tak se honili za míčem, a někteří přitom jen seděli na lavici, na uších sluchátka a odmítali se převléct!

Duch 50.let tu udržovali někteří učitelé, školník a tehdejší ředitel Bobek. Povinné byly manifestace 25.února a na prvního máje a podepisování petic proti „americkým imperialistům“. Každý týden se prostřednictvím školního rozhlasu nacvičovaly budovatelské písně. To naši třídu minulo, protože jsme mívali v ten den dílny.

³ Otec byl původně sociální demokrat; v roce 1948 neměl jinou možnost než vstoupit do KSČ, pokud chtěl zůstat na ministerstvu financí (byl právník). Mnoho úředníků bylo tehdy „posláno do výroby“ (akce 70 000)

⁴ Během hospitace

⁵ Při suplování

Z toho vznikla jednou kuriózní situace, když nás tělocvikář Polák při hodině předvojenské výchovy seřadil a nařídil, abychom zazpívali „Přes spáleniště, přes krvavé řeky...“. Zpíval jen Zdeněk V., ostatní mlčeli. Tělocvikář odešel beze slova a později jsme se dozvěděli, že nás chtěl obvinít ze sabotáže branné výchovy. Tento tělocvikář o sobě tvrdil, že má třídní instinkt a že pozná, kdo je úřednického (a kdo dělnického) původu. Každého, kdo něco „vyvedl“, se ptal, čím je otec. Jednou mu to ale nevyšlo: dotyčný spolužák F. měl jen matku a ta byla dělnicí. Řekl na to, že si musí prověřit, jak to s jejím třídním původem doopravdy je...

Před 1. májem jsme zase dostali seznam hesel, která se mají v průvodu provolávat. Heslo „Američtí piráti kolo dějin nezvrátí“ změnil kolega H. na „Američtí agresori utopíme v Rudém moři“. Inu – krásná pražština.

Od druhého ročníku již byla cítit určitá „obleva“, přicházela éra Chruščova. Již se mohlo trochu otevřeněji hovořit, válečná doba pominula. Já jsem si přesto nikdy nedovolil svěřit se někomu ze spolužáků se svými názory na politiku, otec mě před tím varoval (ač mé názory sám neznal). Za „protistátní řeči“ platil tehdy vyhazov ze školy a záznam v kádrových materiálech. Ani v ve čtvrtém ročníku před maturitou, v roce 1963, kdy se pražská mládež začala shromažďovat u Máchova pomníku a začaly potyčky s policií, jsem se neodhodlal otevřeně se projevit. (Zanícený diskutér se ze mě stal až na vysoké škole). Tehdy se nás ptala naše ruštinářka Pistoriusová⁶, zda půjdeme k maturitě ve svazácké košili. Odmítli jsme to jednomyslně. Vyčítala nám, že si nevážíme toho, že máme možnost jít po ulici s rudou vlajkou, v době jejího mládí se to trestalo.....

Tehdy se oficiálně odmítaly zákony dědičnosti a platil názor, že všichni lidé jsou stejně nadaní. Pokud mají děti vzdělanců v průměru lepší prospěch než děti dělníků, je to tím, že se jim rodiče více věnují. Proto je třeba dělnickým dětem při studiu pomoci. Nikdo by neměl propadnout.

Je zajímavé, že se to skutečně stalo: ze 39 žáků, z nichž bylo 5 dívek, vypadla během studia jenom jedna dívka. Jako studijní referent třídy jsem vedl prospěchový arch. Na něm muselo být červeným puntíkem u jména označeno, kdo je dělnického původu. Co z toho mělo plynout ale nevím. Asi jen kvůli kontrole shora.

Pokud dostal někdo čtyřku nebo pětku, byl jsem jako studijní referent třídy volán k odpovědnosti. Mojí povinností zřejmě bylo ho to doučit; to jsem dokonce často i činil.

Zdá se mi, že tehdejší výuka byla mnohem seriózněji vedena než dnes, přes různá politická omezení byli učitelé vesměs vyzrálými osobnostmi a znali zpravidla svůj obor i z praxe. Když jsem po 40 letech přišel do týchž prostor jako učitel, byl jsem některými věcmi doslova šokován. Učitelé se museli před sebou navzájem zamykat, aby si prý nekradli věci! Člověk musel chodit všude (i po sborovně) s klíči. Často chyběla ochota novému kolegovi poradit, ale byly tu i zákeřné naschvály a šikana mezi učiteli⁷...

Myslím, že jsem měl náš obor opravdu důkladně zvládnutý a promyšlený. Když jsem byl po oněch 40 letech postaven před úkol učit základy elektrotechniky na Vyšší odborné škole, tj. čerstvé maturanty, a to podle učebnice našeho bývalého učitele⁸ Ing. Javorského, dalo mi to opravdu fušku, všim tím se znovu prokousat, ale myslím, že jsem obstál⁹. Do výkladu mi stále zasahoval jeden student, absolvent slaboproudu, který mě chtěl mermomocí znemožnit a

⁶ Později, při svém učitelském působení na této škole (2002/3) jsem se dozvěděl, že paní P., manželka známého režiséra, dosud žije, je slepá a dosud je přesvědčenou komunistkou, ačkoli byla v době normalizace vyhozena ze školy

⁷ O tom podrobněji v kapitole „Vzpomínky učitelské“

⁸ A potom dlouhodobého ředitele, který dva roky předtím zemřel. Jeho letitá učebnice se tu považuje dodnes za „bibli“ silnoproudé, elektrotechniky

⁹ Podle hospitační zprávy jsem učil „průměrně“. Během své odborné praxe jsem byl především technologem čipů integrovaných obvodů; jako učitel jsem učil hlavně angličtinu a němčinu, fyziku, ekologii a elektrotechniku

využíval různé neférové „tahy“. Byl nadaný, ale zřejmě trpěl nějakým komplexem. Nakonec jsem ho musel při jedné hodině (jako vůbec jediného) vyhodit z učebny.

Dnešní studenti se učí hlavně „ke zkoušce“ a pak celou věc zapomenou, aby měli v hlavě prostor pro něco nového. Spoustu dalších informací jim poskytuje televize a internet. Když jsem učil jako „přímčrn“ laboratorní cvičení¹⁰ v druhém ročníku, zjistil jsem, že základy elektrotechniky, tj. látku z prvního ročníku, již vůbec neznají. Měřili magnetický obvod a přitom pojem „magnetická indukce“ jim už nic neříkal. Divili se, co po nich vlastně chci. Laboratorní cvičení byla pro ně jakousi „gymnastikou“, smysl měření nechápali. Angličtina jim šla mnohem lépe – asi k ní byli lépe motivováni.

K tomuto období života patří také mimoškolní činnost, byť se školou spjatá: zimní lyžařský výcvik, chmelové brigády, první placená brigáda na Orlické přehradě, prázdninová praxe v MEZ Vsetín (která mě později inspirovala k odchodu na Valašsko), vodácké cesty s kamarády po Lužnici a Vltavě. Byly to vesměs pěkné zážitky, až na nějaké to marodění po návratu z hor. Doba plná písniček Semaforu a trampských písní u táboráku (které jsem tehdy sám ještě moc neznal). Skýva chleba z vesnické pekárny měla neopakovatelnou chuť, řeky byly (většinou) čisté ke koupání, dvě stovky na dvojtýdenní dovolenou stačily. Celé léto jsem chodil naboso.

Po maturitě jsem zažil i první mezinárodní „budovatelský“ tábor na Slapech (Živohošti). Poprvé se tam sešli mladí lidé z obou stran Železné opony. Měl jsem tam poprvé možnost pocvičit se v komunikaci v třech světových jazycích, dobře jsem mluvil jen rusky. Protože jsem se ale bál říkat otevřeně, co si o politice myslím, mluvil jsem přehnaně ironicky (kupř. s Holanďany) o stavbách socialismu, zásadách marxismu apod. Oni však mysleli, že to říkám vážně a měli mě za skalního komunistu. Většina Čechů se hovorům o politice vyhýbala.

Na vysoké škole (1963-1968)

V roce 1963, kdy jsem maturoval, se poprvé otevřely hranice na západ a začali sem jezdit západní turisté. Současně nastala i jistá politická obleva a při výběru na školy se již v podstatě nekádrovalo. Složit přijímací zkoušky problém nebyl, já však řešil problém, kde dál studovat. Silnoproudá elektrotechnika mě již nebavila, toužil jsem po něčem vyšším, abstraktnějším. Regule pro nás průmyslováky byly však takové, že každý má pokračovat ve svém dosavadním oboru.

Byl jsem přijat na elektro-fakultu a prodělal prázdninovou brigádu v Pěkné na Šumavě a část vstupní praxe v ČKD Praha. Také jakési opakování matematiky. Pak jsem si ale (na popud Petra Nedomy, přítele sestry Olgy), dojednal přestup na *Fakultu technické a jaderné fyziky* (Fujtajfl) výměnou za studenta, který chtěl přejít opačným směrem. Byla to fakulta malá, s „rodinnou“ atmosférou, ale s vysokými nároky. Rada přednášejících byli špičkoví odborníci, sem tam se našel i někdo průměrný, který tu působil jako karikatura.

Po celé 4 roky byla hlavním předmětem matematika a její různé obory, od 3.ročníku také teoretická fyzika, hlavně kvantová teorie. Ve čtvrtém ročníku jsme se už značně vzdálili podle oborů: ti nejnadanější studovali teoretickou nebo experimentální fyziku, já jsem se zařadil mezi „pevnofázníky“¹¹. Mezi inženýrské obory patřila fyzikální elektronika, technika jaderných reaktorů a mechanika materiálů; tento nový obor studovalo jen asi 5 studentů. Fyzikální obory (teoretická/experimentální fyzika, fyzika pevných látek) byla později (1967) administrativně přefazena na Přírodovědeckou fakultu Karlovy university, kde existoval tentýž obor. To však narazilo na protesty studentů, kteří na tuto věhlasnou universitu

¹⁰ tj. při rozdělené třídě „pomocný“ učitel, jeden ze 3

¹¹ Fyzika pevných látek (solid state physics), která se dělila na fyziku polovodičů a magnetismus

přestoupit nechtěli. My „pevnofázníci“ jsme na Universitu také mohli přestoupit, ale nikdo toho nevyužil.

Mezi oběma fyzikálními učilišti¹² byla jakási rivalita. Na FTJF učili údajně lepší profesori, kteří byli často předtím z university „vykádrováni“. Z fyziků to byli např. profesori Votruba, Petržílka, Kvasnica a jiní. V oboru polovodičů, který jsem studoval, bylo zastoupení špičkových odborníků slabší; vedle Miloše Matyáše tu byl hlavně Helmar Frank, pražský Němec, původně pracovník VÚSTu¹³, který byl spíše praktikem a experimentátorem. Radiokrystalografii nám přednášela starší dáma, prof. Adéla Kochanovská „česká Marie Curie“. Z ní bylo cítit duch starších, předválečných dob. Pátý ročník byl plně věnován diplomové práci, kterou jsme si mohli sami vyhledat; já jsem ji dělal ve VÚSTu.

V prvním ročníku jsem musel „zapnout naplno“ abych dohnal skluz. Hodně pomohlo, že jsme se učili společně, věci navzájem vysvětlovali. Odpad byl veliký, 1. ročník absolvovala jen asi polovina studium dokončila asi čtvrtina původně přijatých studentů.¹⁴

Přednášející nás nijak nešetřili a sledování, a zejména zapisování přednášek vyžadovalo maximální nasazení. Látka se na člověka jen valila. Průběžně sledovat význam přednášeného se mi skoro nikdy nedařilo. Teprve během zkouškového období, kdy jsem měl absolutní klid, jsem zpravidla dokázal si věci ujasnit.

Začínal jsem vždy od nejtěžší zkoušky – matematiky. Když jsem ji zvládl, ostatní šlo už hladce. Jen jednou jsem narazil – na Miloše Matyáše. Na jeho přednáškách jsem usínal únavou a on si to pamatoval. Při opravné zkoušce mě chtěl zase vyhodit; zachránilo mě, že jsem dosud studoval s velmi dobrým prospěchem (bez trojek).

Studoval jsem prakticky bez peněz, stipendium činilo asi 200 korun. Rodiče mi pravidelně kapesné nedávali. Doma jsem se najedl a nic víc nepotřeboval. Nejlépe jsem si vedl v druhém ročníku, kdy jsem studoval dokonce s vyznamenáním. Krizi jsem prožil ve třetím ročníku, kdy jsem se stále snažil *pochopit nepochopitelné* – kvantovou teorii. Věnoval jsem tomu enormní úsilí a energie pak chyběla jinde. I potom dál v životě.

Čtvrtý ročník byl pak poměrně klidný. V hlavním oboru – teorii pevných látek – jsme popisovali celé stránky velice komplikovanými výrazy, které připomínaly čínské znaky nebo hieroglyfy¹⁵. Naštěstí jsme se to nemuseli učit, stačila jednoduchá interpretace.

Diplomní praxe v oddělení RNDr. Rybky ve VÚSTu byla věnována výzkumu *struktur MOS*, na nichž jsou založeny téměř všechny dnešní elektronické obvody. Zabýval jsem se jak teorií (rovnice a programování výpočtu) i experimentální přípravou vzorků a jejich měřením. Ač jsem smysl této práce příliš nechápal, později se mi to velice všechno hodilo. Vzorec pro vysokofrekvenční kapacitu, který jsem odvodil, se ukázal být užitečný ještě v roce 1984, kdy jsem končil svou kariéru. Moji kolegové v Tesle Piešťany jej používali při modelování procesů na svých osobních počítačích; byl přesnější než vzorce uváděné v literatuře.

Musím se tu také zmínit o výuce *společenských věd*, která se (alespoň na naší fakultě) vymanila z tradičního ideologického rámce inspirovala některé kolegy dokonce k regulárnímu studiu filosofie. Zatímco jsme v prvním ročníku poslouchali tradiční výklad o dějinách dělnického hnutí, v druhém ročníku jsme se už učili kritizovat centralistický model řízení ekonomiky. Hospodářství se po roce 1963 octlo v krizi a Ota Šik prosazoval tržní model socialistické ekonomiky. Fakultní výbor ČSM pozval Otu Šika jednou na besedu; posluchárna byla tak nabitá, že jsem se tam nedostal. V 3. ročníku jsme mohli poslouchat zajímavě

¹² Fakulta technické a jaderné fyziky ČVUT vznikla v 50. letech, v době přehnaně optimistických představ o možnostech využití energie atomového jádra („auta budou jezdit na atom“). Později musela zavést další, nejaderné studijní obory. Po převedení fyzikálních oborů na KU dostala jméno „Fakulta jaderná a fyzikálně-inženýrská“ (FJFI); pod tímto jménem působí dodnes

¹³ Výzkumný ústav pro sdělovací techniku A.S. Popova v Praze-Bráníku.

¹⁴ Naše řady však později rozšířili jaderní chemici, kteří se přešli z university

¹⁵ Externě přednášel Miloš Trlifaj

přednášky doc.Světlého o dějinách filosofie. V seminářích se mohlo volně diskutovat. Nebylo ovšem myslitelné, aby někdo hájil kapitalismus. Dostali jsme se ale i k modelu více politických stran. Na přednášky „vědeckého komunismu“ (sociologie) ve čtvrtém ročníku nikdo nechodil; snad tam někdo občas zašel z útrpnosti s přednášejícím. Po roce 1969 byla katedra společenských věd na fakultě (jako „hnízdlo kontrarevoluce“) rozprášena, odnesli to i skální komunisté.¹⁶

Konec studia v červnu 1968 mě zastihl uprostřed politického kvasu. Ten přinášel optimistické vyhlídky a neopakovatelný pocit svobody. Na druhé straně konec studia, které dávalo člověku určitý životní program. A značná připoutanost k rodičům, u nichž jsem bydlel, a kteří mě zaměstnávali z velké části i o víkendech.

Cítil jsem kritickou potřebu někam odejít. Vysvobozením byla --- vojna.

Roky studia by nebyly myslitelné bez poměrně dlouhých prázdnin, kdy se člověk octl ve zcela jiném světě a mohl nabrat nových sil. První prázdniny jsme jeli s kolegy na Lužnici, v dalších letech jsme již jezdili na MBT (*mezinárodní budovatelské tábory*). Po prvních zkušenostech u nás (1963 Živohošť, 1965 Abertamy) jsem se dostal i na západ (NSR, Švédsko) v rámci SCI¹⁷. Nevyužil jsem další možnosti, třeba Anglii). Rokem 1970 se pro nás hranice uzavřely a naše pobočka SCI zanikla.

Během studií jsem se dobře vypracoval i fyzicky – chodil jsem na nepovinnou gymnastiku i do Sokola – a studoval jsem hru na violu u prof. Kratiny. V letech 1966 – 68 jsem hrál v Brixioho akademickém souboru v chrámu Sv.Mikuláše na Malé Straně. Byla tu řada krásných zážitků. Bohužel to nějak brzy skončilo...

Vzpomínky z doby temna

Začátky normalizace

Doba Husáková „reálného socialismu“ je jakýmsi bílým místem našich nedávných dějin. Většina pamětníků mlčí – patrně proto, že se stydí za to, jak se tehdy zachovali. Všechno se svádí na „totalitní“ režim. Myslím však, že není důvod si sypat popel na hlavu. Byla to doba sovětské okupace a byli jsme jako stát pod silným tlakem, který byl dán soupeřením dvou velmocí¹⁸. Není divu, že někteří se lidé zachovali „pragmaticky“ a vstoupili kvůli kariéře do strany. Málokdo tušil, že komunismus tak brzo zkrachuje. Prožil jsem roky 1969-1989 na několika místech (Praha, Rožnov pod Radhoštěm, Piešťany, Slušovice) a postoje lidí tu byly velice odlišné.

Na Slovensku se na politiku zcela „kašlalo“, lidé se nebáli mluvit o čemkoli. Někdy v roce 1980 jsme sjížděli na kanoích Váh z Piešťan do Komárna a zpívali známou píseň „Frère Jacke, dormes vous“ na slova „Kto to visí s Husákom, Federálna vláda s Biľakom“. Jeden z naší party byl členem strany a smál se taky.... Na druhé straně, asi v roce 1972 promlouval na výroční schůzi Valašského souboru písní a tanců Radhošť kontráš naší cimbálovky, jinak učitel Jožka Bílý takto: „Rozpracoval jsem závěry XV. sjezdu strany a v jejich duchu jsem si vytyčil tyto úkoly...“. Těžko říct, zda to říkal z přesvědčení, anebo si potřeboval „šplhnout“; o politice jsme spolu nikdy nemluvili.

¹⁶ To vím samozřejmě jen z doslechu. Normalizační režim zavedl výuku z jakéhosi „náboženství“, které se zkoušelo i u státnic. Měl jsem tu čest to několikrát vidět jako člen zkušební komise. Bývala to fraška.

¹⁷ Service Civil International. V roce 1968 jsme založili její československou pobočku

¹⁸ Tehdejší režim lze snad nejlépe charakterizovat jako státní kapitalismus. S původními koncepcemi Marxe a Engelse měl sotva co společného.

Při nedávném kulatém výročí Pražského jara 1968 se vzpomínalo na spontánní odpor obyvatelstva proti okupantům a na celonárodní jednotu. Co se však dělo potom?

Okupanti obsadili strategické body – letiště, rozhlas, vojenské objekty, demonstrovali svou sílu střelením do vzduchu a blokádou dopravy. První pokus o vytvoření kolaborantské vlády jim sice nevyšel, ale podařilo se jim získat Gustava Husáka, který byl v té době značně populární a uměl mluvit „jazykem lidu“. Ten již na jednáních v Moskvě došel k přesvědčení, že lidový odpor dlouho nevydrží, a chopil se nabízené příležitosti. Převzal roli Jánoše Kádára (z roku 1956), ale zřejmě neměl Kádárovy morální kvality, kapituloval přespříliš. Navíc tu hrálo roli i hledisko národní – v čele státu stanuli dva Slováci (Husák+Biľak), České země na tom byly zjevně hůř. Měly být „válčištěm atomové války“, a tak se tu téměř neinvestovalo. Když viděli Slováci v Čechách zanedbané vesnice a města, dospěli k názoru že „Češi jsou líní“¹⁹.

Metodiku politického ovládnutí obyvatelstva²⁰ zřejmě dodali Rusové. Šlo vlastně o „vymývání hlav“ (brainwashing), které bylo použito v procesech se Slánským a spol., avšak v celonárodním měřítku. Klíčovým momentem bylo „přiznání viny“, pak už to šlo hladce.

V Rožnově (1970-1978)

Prověrky jsem zažil v Tesle ROŽNOV v Rožnově pod Radhoštěm, kam jsem nastoupil v srpnu 1970 na vývojové oddělení. Byl to průkopnický podnik v oblasti rodící se mikroelektroniky v rámci Východního bloku, avšak nejvyšší státní orgány tehdy netušily budoucí význam tohoto oboru. Proto asi s lehkým srdcem zařadili špičkové manažery a specialisty do skupiny „*vůdců kontrarevoluce*“ a vypověděli je do pobočných závodů, zejména na Slovensko, do Tesly Piešťany, kde byli vděčně přijati. Shodou okolností jsem později odešel do Piešťan také, a to dobrovolně.

Prvním „pragmatikům“, resp. přeběhlíkům na stranu Husákova režimu bylo vše odpuštěno. Ti pak dostali mandát soudit své „*pomýlené kolegy*“. Komunisté museli znovu podat přihlášku do strany. Všichni pracovníci dostali z kádrového oddělení formulář „dodatek k životopisu“, kde měli vyjádřit svůj postoj k výzvě „2000 slov“, činnosti klubu K231, Klubu angažovaných nestraníků, apod.. Následovaly osobní pohovory, kde se měl člověk zejména vyjádřit ke „Vstupu armád Varšavské smlouvy na naše území“. Poté byly vyhlášeny i volby nového vedení ROH, kde dominovali „skalní“ straníci.

Tyto politické akce neměly na myšlení lidí v Tesle Rožnov bezprostřední účinek. Avšak utrpěla dosavadní „*výrobní demokracie*“, začali se prosazovat lidé nevalných morálních kvalit, oponentury projektů se staly formalitou. Pracovníkům byly dávány nereálné úkoly, vládl protekcionismus a tzv. „*preventivní buzerace*“, což byl oficiální pojem. Poznamenalo to nejen zdraví lidí, ale i vývoj nových výrobků, závod začal stagnovat. Chybnými rozhodnutími se perspektivní výroba (obvody typu MOS) převedla na Slovensko... V roce 1980 připomínal slavný rožnovský závod velkou pevnost, střeženou samopaly a psy. Při jedné služební cestě jsem tu byl vyslýchán jako „slovenský špión“ a byl mi zakázán vstup do závodu.

Na Slovensku (1978-1984)

Když jsem v roce 1978 nastoupil na detašované pracoviště *Slovenské akademie věd* v Piešťanech (které bylo úzce svázáno s Teslou Piešťany), vládlo tam úplně jiné klima. Díky společnému bydlení na dřevěné ubytovně jsem rychle zapadl do kolektivu. Z pracovního hlediska to bylo velmi zvláštní - pan DOKTOR měl absolutní moc, všechny nápady byly jeho. Ale pořádaly se tu zajímavé diskuse, společenské a sportovní akce. Připravil jsem

¹⁹ Srovnej níže, Hudební vzpomínky/Piešťany

²⁰ Obdoba zásad Machiavelliho

besedu o vzniku Československé republiky a debatovali jsme o demokracii – málokdo na ni věřil. Jeden kolega ji odmítal slovy „Co je dovoleno Bohovi, není dovoleno volovi“.²¹

Příčinil jsem se o to, abych mohl řešit konkrétní technologické úkoly v závodě *Tesla Piešťany* a posléze jsem přešel do nově zřizovaného licenčního oddělení. Tam jsem se po letech vrátil ke své původní problematice – technologii MOS, kterou jsem studoval již při diplomní praxi a pracoval na ní z počátku i v Rožnově.

Systém práce v Tesle Piešťany – to by byla zvláštní kapitola. V podstatě tam vládla jakási forma komunismu – kdo chtěl, ten pracoval, kdo nechtěl, mohl se flákat. Lidé se podle toho dělili na *koně tažné* a *koně chovné*. Technologie a rozumy se přebíraly z Rožnova. Na vývoji panoval Ing. Vlado Áč. Měl patent na rozum; když se objevil na jeho oddělení konkurent, musel pryč.

Avšak založením *licenčního provozu* (od fy Toshiba) se podařilo jeho post obejít²². Během přípravy výroby dynamických pamětí o kapacitě 16kbit (za účasti Japonců) jsem se tu stal členem tříčlenné skupiny technické skupiny, která měla na starosti vyhodnocování procesu. Z rozhodnutí vedení Tesly se tu měla ale vyrábět také statická *1kbit paměť CMOS*, na které jsem předtím, jako pracovník SAV pracoval. Původním řešitelem byla Tesla VÚST (Ing. Adamčík), avšak ti nedokázali paměť oživit, a my jsme jim (na pokyn vedení) „vypálili rybník“. Ve spolupráci s pracovníkem Tesly, Ing. Kavickým se nám podařilo vyrobit funkční prototypy. Oficiálním řešitelem se pak stala Slovenská akademie věd. Z pohledu Japonců to byla „černota“, bylo to však ostře sledované vedením závodu, neboť to hrozilo „průsvihem“. Byla to licence kanadské firmy MITEL, a v Kanadě bylo na zaškolení několik pracovníků VÚST Praha a TESLA Piešťany, kteří měli projekt realizovat²³. Později byl do Tesly Piešťany povolán kanadský expert, který konstatoval hrubé nedostatky, zejména v organizaci. Doporučil zejména ustanovit *typového technologa* (production engineer), který by sledoval celý technologický proces od začátku až do konce. Mezi pracovníky Tesly vlastně nenašel partnera – nikdo mu nebyl schopen vysvětlit, co se tu vlastně děje. Zdá se, že si vedení Tesly jeho velmi kritickou zprávu nevzalo příliš k srdci – anebo s tím nedokázalo pohnout...

Typovým technologem

Nějakou dobu poté, co jsem nastoupil na licenční provoz, objevili se v Tesle další dva kanadští experti. Byl jsem spolu s jinými technology pozván na jednání. První z nich, Kanadčan vietnamského původu, projevoval velikou nelibost nad poměry u nás a odmítl dále jednat. Kolegové, kteří jej znali, mě žádali, abych s ním mluvil o hře na piáno, ale nebylo to nic platné. Rozdal nám přihlášky do firmy MITEL, pohádal se s ředitelem Tesly a odjel. Druhý Kanadčan, pan Aitkin, s námi loajálně zůstal. Většinou jsem s ním jednal společně s Ing. Mancelem (vedoucím naší skupiny), občas přijel Ing. Adamčík z Prahy. Z oddělení vývoje ani z Akademie (která věc oficiálně řešila) nikdo nepřišel. Jednání probíhala asi týden, vždy dopoledne v kanceláři, do provozu jsme jej mohli zavést až po směně, když odešli Japonci. Obě skupiny expertů o sobě neměly nic vědět. Pan Aitkin nám však při rozloučení

²¹ Quod licet Jovi, non licet bovi

²² Odvolat někoho z funkce bylo prakticky nemožné. Téměř všechno se tu dělo bez ohledu na zákon a platné předpisy (v těch se stejně nikdo nevyznal), takže případný spor mohl mít nepředvídatelné následky. Imunitou byli ovšem chráněni členové nomenklatury. Tyto nepořádky odhalil požár kancelářských přístaveb (1985), při kterém uhořeli 2 moji bývalí kolegové. Ačkoli podnikoví hasiči hrubě zanedbávali požární prevenci a při požáru byli dle svědectví zcela vedle, byli nakonec odměněni (požár uhasila až přivolaná jednotka z Jaslovských Bohunic).

Nebyli odvoláni ani pracovníci servisní skupiny, kteří při nedělním dozoru rozebírali drahé dovozové zařízení a kradli součástky.

²³ Vedle paměti licence zahrnovala i kalkulačkový obvod, rovněž CMOS

diskrétně sdělil, že o všem věděl už před cestou do Evropy... V jeho zprávě se objevila formulace „teprve nedávno byl *jmenován typový technolog*“, s odkazem na zprávu jeho předchůdce. Jelikož o Slovenské akademii věd asi nic nevěděl, nejspíš jsem byl tím řešitelem já, protože jsem technologii té paměti skutečně řešil. Jeho tvrzení jsem ovšem nevyvracel a neoficiálně jsem se tak stal typovým technologem té paměti s tichým souhlasem svých nadřízených. Avšak stále a stále jsem se musel dovolávat slov pana Aitkina, že úkol musí řešit jeden člověk: kdo chce pravomoc, musí si vzít i zodpovědnost.

Vzal jsem si tedy za úkol vyrábět něco, co nebylo vlastně ani vyvinuto. Neboť kanadský výrobní postup nešlo jednoduše realizovat zcela odlišnou japonskou technologií. Přitom byl již vypsán plán (*který je za socialismu zákonem!*) a mělo se to vyrábět hned ve velikých kvantech. Po několika nepříliš úspěšných pokusech jsem všechno vsadil na úplně jiný postup, který využíval co nejvíce moderní japonské technologie – hradlový oxid sycený HCl, tlustých vrstev chemicky deponovaného (CVD) oxidu, zešíkmení hran apod. Klíčovým bodem byla také spolupráce se skupinou dynamických měření – ti zdůrazňovali svou nepostradatelnost a zpočátku odmítali spolupracovat. Teprve když hrozila katastrofa, přišli mi sdělit, že čipy jsou pomalé, což mi pomohlo se v situaci zorientovat. Po několika měsících se skutečně objevily kvalitativně úplně jiné výsledky: kalkulovaná výtěžnost 5% vzrostla na 50%! Podařilo se to především díky obětavé podpoře kolegů z technologického oddělení. Bylo to o vlas – už se rozbíhala jakási vyšetřovací akce a projekt se měl zastavit. Dílčí nezdary jsem musil tajit před slídivým okem technického náměstka²⁴. Výsledek si ovšem nárokovala Slovenská akademie věd. Ta měla v provozu několik svých pracovníků, kteří pracovali jako operátoři (obsluha zařízení). Obrátil jsem se dopisem na ředitele závodu, že to neodpovídá skutečnosti. Ředitel Pfliegel věc prošetřil a rozhodl kompromisem: dostal jsem odměnu (5000.-Kč) a SAV mohla nadále tvrdit, že vyřešila projekt za 20 miliónů.

Na licenčním oddělení jsem pracoval asi 2 roky. Po takovém hektickém vypětí, když se na mé místo začali tlačit mladí, začal jsem se začal poohlížet po Praze. TESLA Piešťany tehdy dosáhla pod vedením Japonců pozoruhodné technické úrovně a předstihla mateřský závod v Rožnově, ale o vývojové pracovníky nebyl zájem. Všechno se mělo vrhnout do výroby. Asi se počítalo s další podobnou investicí.

Nakonec jsem se do Piešťan ještě na dva roky vrátil a pracoval na výrobním cechu podivné úrovně (organizačně jsem patřil dál pod licenční provoz). Ale dvakrát do téže řeky nevstoupíš...

Návrat domů

V roce 1984 jsem nastoupil do *Fyzikálního ústavu ČSAV* v Praze, do nově zakládaného Realizačního střediska. Pozval mě tam můj bývalý kolega z fakulty, Libor J. Měli jsme založit laboratoř pro přípravu tenkých optických vrstev, zejména pro lasery. Fyzikální ústav měl dvě oddělená pracoviště, v Bubenči (Cukrovarnická) a v Kobylisích. V členitém objektu bývalého Výzkumného ústavu cukrovarnického, který byl zasazen do zeleně, vládla příjemná, družná atmosféra, zatímco železobetonová budova v Kobylisích připomínala „věž ze slonoviny“, lidé byli trochu nevrlí, stal se tam v té době i případ sebevraždy na záchodě. Realizační středisko se teprve budovalo a naší povinností bylo *dělat všechno*: mj. také stěhovat skříně a šplhat po trubkovém lešení na střeche. Ústav vedl dr. Aleš Tříška, můj starší kolega z fakulty,

²⁴ Pro tehdejší poměry bylo typické, že ačkoli jsem celý ostře sledovaný projekt fakticky sám řídil, nikdo z vedení se mě na nic neptal, ani mě nezvali na porady. Místo toho se kolem objevovali lidé, kteří slídili, co dělám. Běžně se totiž předpokládalo, že pracovníci lžou. To ovšem neplatilo pro tu část projektu, kterou řídili Japonci. Ti vyžadovali kolektivní spolupráci a maximální otevřenost. Lajdáctví nebo faleš asi vůbec neznali.

který po sovětské okupaci využil příležitosti a stal se „prvním mužem vědy“ na ÚV KSČ. Poměry v ústavu mi připomínaly „tajnou válku“ špiónů a mafií. Dostal jsem detailní instrukce s kým mohu mluvit a o čem. Libor se maskoval tak dokonale, že jsem nikdy nezjistil co dělá, ač jsme byli v denním styku. Po roce studijní přípravy, která proběhla v pohodě na pracovišti v Cukrovarnické, jsme začali s realizací projektu. Najednou jsme přišli na to, že si s Liborem vůbec nerozumíme. Já jsem se snažil dělat věci šetrně, on právě naopak, maximalisticky. Když zjistil, že nedodržuji jeho konspirační zásady, byly mé dny na oddělení i na ústavu sečteny....

Měl jsem možnost se zúčastnit jedné odborářské schůze, kde se projednávala jakási aktuální otázka. Nejprve vystoupil Aleš Tříška se slovy: „Já k vám mluvím jako člen ROH a ne jako ředitel ústavu. Já s tím nesouhlasím“. Když odešel, chtěli někteří odboráři diskutovat. Byli však Tříškovými pochopy rychle umlčeni. Tříška měl svůj realizační tým, který pracoval pro kosmický program (krystalizátor).

V té době se v ústavu řešil kuriózní spor. Jeden pracovník, jehož práce vyžadovala hodiny sedět u mikroskopu, žádal vedení ústavu, aby si směl *během směny zaběhat*. Bylo mu to zamítnuto. Pracovník se však nevzdal a poukazoval na to, že většina zaměstnanců si chodí během pracovní směny nakupovat; tato praxe se tolerovala, neboť k večeru už bylo zboží vyprodané. Obracel se na odbory a různé nadřazené orgány. Vedení ústavu vyřešilo situaci šalamounsky: začalo kontrolovat dodržování polední přestávky a „hněv lidu“ se obrátil proti původci. Po několika marných pokusech domoci se spravedlnosti musel rebel odejít z ústavu.

Ve Fyzikálním ústavu se tehdy zkoumala depozice tenkých vrstev amorfního křemíku, které se měly využít v TV snímací elektronce – vidikonu. Upozornil jsem Libora na to, že ve světě „letí“ již něco jiného – CCD, nábojově vázané součástky, a že byly dokonce realizovány na pracovišti SAV v Piešťanech mými bývalými kolegy! Snad to Libor kvitoval – ale naše spolupráce už stejně skončila.

Po odchodu z Fyzikálního ústavu jsem našel jakýsi azyl v *Tesle ELSTROJ*, malém pobočném závodě koncernu TESLA Rožnov v Praze-Vršovcích. Tam se dělaly zajímavé věci – krokovací kamera (stepper) pro fotolitografii, a také komora pro iontovou implantaci. Zde jsem strávil dva roky; nebyl jsem však již vývojový pracovník, ale člen „inženýrsko-montážní skupiny“ s velmi nízkým platem. Byl tam jakýsi strohý pořádek, řada přátelských lidí, ale také jakási místní mafie. Přes dílčí úspěchy jsem se tam neprosadil a po 2 letech (v roce 1988) jsem našel východisko z neutěšeného stavu odchodem do tehdy „slavného“ JZD *Agrokombinát Slušovice*²⁵. Tam mě po půldruhém roce zastihla i Listopadová revoluce²⁶.

V *Tesle ELSTROJ* jsem se z nedostatku jiné motivace začal věnovat „pisatelské“ činnosti. Poslal jsem několik kritických článků do časopisů Čs.časopis pro fyziku, Vesmír a Mladý svět, které byly tehdy, v době počínající „glasnosti“, většinou akceptovány. Je zarážející, jak poklesla úroveň žurnalistiky po roce 1989 vlivem komerce; tehdejší cenzuru bylo možno překonat psaním „mezi řádky“. Diktát peněz je však neúprosný.

Plavba peřejemi

Mohu říci, že se mi podařilo normalizačním obdobím proplout celkem bez úhony, že jsem se nenechal „přitlačit ke zdi“ a dělat něco proti svému svědomí. Na počátku jsem však utrpěl dva šrámy: nějaký čas po prověrkách mě na chodbě zastavil stranický funkcionář a požádal mě, abych podepsal protokol z prověrky. Byla tam napsáno, že jsem projevil *souhlas s invazí*, což nebyla pravda – na tuto otázku jsem neodpověděl a mluvil o něčem jiném. V tu chvíli jsem

²⁵ Upozornil jsem mj. na podstatnou chybu v chladicím systému – tepelný zkrat mezi přitékající a odtékající chladicí vodou uvnitř karuselu, provedl výpočet těžiště (vyváženosti) rotoru a spolupracoval při testech jeho mechanické stability při vysokých otáčkách.

²⁶ O tom viz moje Vzpomínky na Slušovice

mu však nedokázal odporovat a protokol jsem podepsal.²⁷ Krátce nato jsem byl jmenován členem volební komise v našem domě. Když jsem viděl, že se mnou někteří známí přestali mluvit, zastyděl jsem se a k volbám jsem pak nešel, ani později. Rodičům jsem (v Praze) vždy tvrdil, že volím na Moravě (nebo na Slovensku) a tam zase, že volím v Praze, a po dobu voleb jsem někam zmizel. Zřejmě tu však existovalo mezi komisemi spojení, rodiče něco tušili.

Při volbách a jiných kritických okamžicích jsem si vždy říkal, že nemám co ztratit. *Technická práce byla v té době velice podhodnocená*, kvalifikovaní dělníci si žili mnohem lépe. V Rožnově, který byl ještě na začátku 70. let špičkovým závodem a jeho výrobky byly ceněny i na západě, chodili si vývojoví pracovníci po směně přivydělávat do provozu výroby obrazovek. Práce na pásu – čištění hrdel – byla slušným atletickým výkonem. Pracovník vzal 16 kg „baňu“ z dopravníku, upnul ji na otočný stojan, vyčistil vnitřek hrdla kartáčem od zbytků grafitu, vytřel, a baňu poslal dál. Musel to vše dělat v poklusu, běhat přes halu. Po hodině práce byla půlhodinová přestávka na regeneraci. Zkušení rutiněři však věděli, jak to ošidit, tak aby to mistr nepoznal... Odpracoval jsem si jednu směnu a když mě můj šéf viděl běhat v montérkách, zvýšil mi trochu plat. Pak jsem si to už nemohl dovolit.. Dělal jsem jako brigádník či z povinnosti i jiné práce – výkopy pro elektriků, přidával zedníkům.

Na Slovensku to bylo jiné – tam bylo nemyslitelné, aby inženýr nebo doktor kopal krumpáčem nebo přidával zedníkům. Platí tam jistá stavovská čest.

V době, kdy jsem bydlel v Praze, setkal jsem se několikrát s dr. Holubovou, naší rodinnou přítelkyní a spolužačkou mé matky, která byla chartistka. Půjčila mi různé zakázané články a vyzvala mě, abych také *Chartu*⁷⁷ podepsal. Nepovažoval jsem to za možné kvůli rodičům, kteří byli velice opatrní a veřejné činnosti se zřejmě obávali. V té době se mi také nelíbila orientace chartistů na západní konzumní společnost. Domníval jsem se, že se demokracie může rozvíjet i jiným způsobem, kdy hnací silou nebude konzum.

Když nás v srpnu 1968 obsadily armády pěti „bratrských zemí“, sloužil jsem jako voják v Brně. Nastoupil jsem tam krátce předtím a byli jsme jako vojenští chemici přiděleni k Výzkumnému středisku. Na nějaké ozbrojené akce nebylo ani pomyšlení. Diskutovali jsme s vojáky, kteří hlídali sklad zbraní. Když jsem se později dostal do města na vycházku, v tramvaji mě chtěl jeden člověk lynčovat, že jsme nebojovali. Ostatní lidé však mlčeli.

Když jsme s kolegy tehdy hodnotili nastalou situaci, došli jsme k názoru, že musíme počkat „až se to v Rusku posere“. Jestliže musí socialistické země diskutovat pomocí zbraní, svědčí to o vyprázdněnosti komunistické ideologie. Pouhým násilím se nemůže spojení ani stát dlouho udržet.

Nakonec k tomu opravdu došlo.

Hudební a jiné vzpomínky

Školní léta (1951-1968)

Měli jsme doma klavír a matka na něj občas hrávala²⁸. Když jsem chodil do první a druhé třídy, chodila k nám učitelka klavíru, která učila moje dvě starší sestry. Říkaly jí „kachna“ a

²⁷ Když jsem se později v Piešťanech potkal s jedním z vypovězených, Ing. Hejzlarem, který v roce 1968 kandidoval na předsedu *Rady pracujících*, vyprávěl mi, že ho ještě po letech znovu volala prověřková komise a požadovali po něm souhlas se „vstupem vojsk“. Odmítl to s tím, že ani sovětské politbyro nebylo v té otázce jednotné a zodpoví ji až historie.

Pozn. Rada pracujících měla představovat podnikovou samosprávu podle jugoslávského vzoru. Po roce 1989 byly veškeré varianty „socialistického“ vývoje opuštěny, zvítězila Klausova koncepce liberálního kapitalismu. Dnešní finanční krize však za to klade otazník – a ekonomové se znovu vracejí ke Kapitálu K. Marxe.

žádná z nich nechtěla hrát první. Jednou přišla „kachna“ do bytu a vypukla honička, při které si starší sestra Lída zlomila ruku. Když jsem viděl takovéto scény, vyjádřil jsem přání učit se na něco jiného. Matka mě přivedla do *Vzorové hudební školy* ve Voršilské ulici. Byl jsem přijat do houslové třídy prof. Zdenky Křížové. Byla to starší dáma, která byla ještě žačkou Otakara Ševčíka.

Začátek byl slibný, ve škole byla družná atmosféra. Na školních vystoupeních byly některé výkony nadšeně aplaudovány. Fascinovala mě zejména souborová hra, kterou vedl prof. Jan Faust. Všechno bylo přesně nacvičeno, včetně sedění na židli a zacházení se smyčcem, aby se nezlomil. Hráli jsme jeho skladbu pro čtyři housle a klavír. Ačkoli jsem hrál čtvrté housle, uměl jsem všechny hlasy nazpaměť. Někdy jsme dokonce vybalili sami housle z futrálů a začali hrát sami, bez dirigenta. Vystupovali jsme ve Smetanově síni a já měl tehdy nohu v sádře... Později vznikl velký orchestr, který dirigoval zádumčivý prof. Lidmila. Dělal větší věci, ale nácvik se často dlouho protahoval. Vzpomínám si na provedení Lidmilovy vlastní skladby „*Jarní zpěv*“, které jsme říkali „*Jarní řev*“. Lidmila neustále kouřil a to mu bylo zřejmě osudné. Během nácviku Schubertovy „*Nedokončené*“ začal kašlat a do týdne podlehl rakovině. Symfonie byla pak provedena pod taktovkou profesora Dolenského z konzervatoře s pomocí absolventů školy. Zdá se mi, že byla později atmosféra ve škole poznamenána rivalitou profesorů, možná také trochu politikou...

Po úspěšném začátku jsem začal narážet v sólové hře na technická úskalí, nedařilo se to překonat. Kromě mé nešikovnosti to mělo asi více příčin.²⁹ A tak mě nakonec vysvobodil - přechod na violu. Ta byla žádaná zejména v orchestru. Mohl jsem se opět věnovat základům hry a více procítit hudbu. Několik let jsem prakticky sám „táhl“ violovou sekci školního orchestru, neboť nadaní žáci neměli o hru na violu zájem. Ovšem hraní mě už přestávalo uspokojovat.

Když mi bylo 20 let a studoval jsem již druhý ročník *Jaderné fakulty* (FTJF), vzal mě do své třídy prof. Jan Kratina³⁰ a během krátké doby (asi půl roku) mě naučil odlišnou, mnohem efektivnější techniku hry. Vysvětlil mi několik základních principů moderní houslové techniky³¹, takže jsem mohl sám sebe dobře kontrolovat. Pod jeho vedením jsem studoval např. Campanioliho, Fiorilla, *violoncellové Suitu a houslové Sonáty* J.S. Bacha (přepsané pro violu), Hindemithovu *Smuteční hudbu* a koncert současného maďarského skladatele Giuly Davida. Společně s jiným Kratinovým žákem Arnem Zárubou³² jsme hráli *koncert pro 2 violy* Antonína Vranického. Nedostalo se již na stěžejní romantické dílo – Berliozův *Harold v Itálii* (Symfonie s violovým sólem psaná pro Paganiniho) a Bachovu *Chaconu*, které nám (s Arnem Zárubou) prof. Kratina sliboval. Třeba ze mne mohl být opravdu profesionální violista, kdybych se hře mohl víc věnovat a netížily mě různé problémy³³.

V posledním roce studia, 1967-68 jsem byl členem *Brixho akademického souboru*, který působil na kúru Chrámu sv. Mikuláše. Vedl jej Jiří Portych, můj starší spolužák z Voršilské, vedle amatérů tu hráli také studenti AMU a konzervatoře. By zde početný smíšený sbor, na varhany hrávat Jaroslav Tvrzský³⁴, spolupracovali s námi výborní sólisté. Soubor pořádal hlavně koncerty, kostel býval plný. Na programu byla stará (předklasická) církevní hudba,

²⁸ Hrávala např. Chopinovy valčíky. Hrála velmi dobře, zahrála „z listu“ téměř všechno – jednou jsme spolu zkoušeli např. Bartókův violový koncert (napsaný za války v Anglii).

²⁹ Ve 12 letech mi zemřela babička, na které jsem velmi visel.

³⁰ Jan Kratina byl žákem Jaroslava Kociána a violu studoval u L. Černého a prof. Zahradníka. Měl vlastní „salónní“ orchestr, působil také v cizině. Je autorem speciálních prstových cvičení (prstová gymnastika).

³¹ Zejména přirozená poloha a uvolněnost paží

³² Který později tragicky zahynul

³³ Např. příliš striktní rodinné prostředí

³⁴ Syn našeho učitele mechaniky na průmyslovce

z autorů si vzpomínám si např. Caldaru. Se souborem jsem jednou hrál ještě během vojenské základní služby³⁵.

Na vojně (srpen 1968-červenec 1969)

Když jsem nastoupil 1.srpna 1968 na základní vojenskou službu do Brna, vzal jsem si s sebou violu. Přišlo to velice vhod zejména po sovětské invazi, kdy jsme byli řadu dní uzavřeni v kasárnách. Ty dny jsem tak mohl příjemně vyplnit, doufám že nejen sobě. Po dramatických událostech jsem byl převelen do Prahy (ač jsem si přál být daleko od domova...). Učil jsem vojenskou přípravu na Vysoké škole chemicko-technologické. Tato učitelská praxe mi přišla později velmi vhod.

Asi měsíc jsem strávil „na zkušené u útvaru“ u chemického pluku v Liberci. Žil tam můj prastrýc Jiří Šíma (bratr malíře Josefa Š.), u kterého jsem byl často na návštěvě. Běhal jsem také na lyžích po Jizerských horách. Jednou jsem se vydal přes celý hřeben do Hejnic a zpátky jsem se vrátil až v noci, za svitu měsíce... Potom jsem se tam vrátil se studenty v létě jako instruktor. Tehdy Američané právě přistávali na Měsíci. Byl jsem velitelem „proviantůků“; ti měli k vojně téměř příkladný vztah a výcvik probíhal v přátelském duchu.

Je třeba se zmínit o tom, že vztah armády a obyvatelstva byl tehdy velmi blízký. Vojáci pomáhali v zemědělství a stavebních pracích. Vedle kasáren v Brně byla plovárna a její správa nám tolerovala, když jsme tam večer lezli přes plot se vykoupat. Vojáky-stopaře brali řidiči přednostně do auta. Když jsem chodil ve stejnokroji po Praze, oslovovaly mě děti: „Vojáčku, dej mi odznáček!“. Byl jsem z toho trochu v rozpacích.

Invaze zlomila duch armády a po prověrkách (po roce 1970) se situace v armádě diametrálně změnila; základní důstojnický kádr odešel. Mladí důstojníci službu šidili, někde zavládla tupá buzerace a šikana. Když jsem byl v roce 1984 naposledy na vojenském cvičení v Topolčanech, většina kolegů-důstojníků v záloze se denně opíjela v hospodě.

Rožnov pod Radhoštěm (1970-1978)

Po roce studijního pobytu na Ústavu makromolekulární chemie ČSAV (na který mám smíšené vzpomínky) jsem nastoupil v srpnu 1970 do *Tesly Rožnov* v Rožnově pod Radhoštěm, uprostřed krásného valašského kraje, kde se ještě zachovaly staré lidové tradice a roubená stavení. Vedle nich vyrostl v 50. a 60. letech moderní průmyslový závod Tesla, který rozvíjel nové průmyslové odvětví a zaměstnával lidi z celého okolí. Měl asi 6000 zaměstnanců, město mělo asi 10 000 obyvatel. Byla tu bohatá zájmová kulturní činnost – 2 divadelní soubory, 2 cimbálové muziky s tanečními soubory, dechová a taneční hudba apod. Mezi tolika kvalifikovanými lidmi nebylo těžké najít spoluhráče do smyčcového kvarteta. Sešli jsme se již v září a vydrželi spolu pravidelně hrát 5 let. Od úprav národních písní jsme do dotáhli po *Preludium a Fugu* W.A.Mozarta. Samostatně jsme několikrát vystoupili, např. s *Andante Cantabile* P.I.Čajkovského, ale zejména jsme spoluúčinkovali v kostele na Dolní Bečvě při vánočních a velikonočních mších; několikrát tam byla např. provedena Rybova mše *Hej mistře!*

Avšak současně s tím jsem hrál (s dalšími členy kvarteta) v cimbálové muzice souboru *Radhošť*. Tento soubor udržoval velmi dobře autentickou lidovou tradici, ale současně byl využíván jako jakási „dvorní kapela“ k politickým účelům. Tak se hrálo různým oficiálním návštěvám, při aktivu *lidových milicí* a podobně. Na zájezdy jezdil se souborem vždy politický pracovník, jakýsi cenzor. Po roce 1968 se musela v tanečním pásmu „Přástky“ vynechat jedna sloka; slova „*Vyženem všechny strašidla, které nás v noci strašá, celá zem bude veselá, celá zem bude naša*“ se zdála být příliš nebezpečná. Když jsme jednou studovali Rybovku ve větším obsazení v Klubu pracujících, slyšel nás náš cimbalista Ivan Bělůnek, a

³⁵ kdy jsem učil na VŠCHT vojenskou přípravu

vyjádřil nelibost. Náš cellista se mu musel omluvit a slíbit, že přestanem, aby to nenahlásil... Hraní v kostele bylo vnímáno jako něco „politicky nežádoucího“, ač to nešlo zakázat. Pro učitele to bylo tabu. Někdy v roce 1971, když už jsem se v cimbálovce trochu zaučil, se mělo jet hrát do sovětských kasáren. Musel jsem si připít na kuráž, než jsem to odmítl (jako jediný). Bralo se to celkem s pochopením.

Muzika hrála téměř všechno z paměti, do not bylo rozepsáno jen několik tanečních pásem (Zbojnické, Točené,...). Každá píseň se hrála v několika tóninách, zpravidla v kvartovém kruhu (tj. D-G-C-F-B), měli jsme 2 sólové zpěvačky, někdy zpívala celá muzika. To byl pro mne problém – slova jsem většinou ještě neznal a ostatní zpívali tak hlasitě, že jsem se skoro neslyšel. Po čase jsem najednou zjistil, že spíš křičím než zpívám. Přestal jsem na čas zpívat úplně. Svůj *zpěvní hlas* se mi podařilo najít až později v Piešťanech, kde jsme měli nedělní služby ve fabrice. Člověk mohl zkoušet hlas do aleluja, v celé fabrice byl jen on sám a vrátný.

Hraní „konter“, tj. rytmicko-harmonického doprovodu, je především „sluchařina“; klasická houslová technika se tu příliš neuplatní. Při vysokém držení lokte pravé ruky, které umožňuje při normálním hraní uvolnit zápěstí, začne při hraní dvojhmatů na spodních strunách za chvíli bolet ruka. Výhodnější je „cigánské“ držení violy na prsou³⁶. Hrával jsem střídavě kontry a různé vyhrávky – bylo tu dost prostoru pro improvizaci.

Náš cellista Jarda Bém, který hrál na violoncello v cimbálovce i v kvartetu a také byl pohotový klavírista a harmonikář, byl členem Církve Československé-husitské; seznámil nás s farářem své církve *ThDr. Vilémem Hýblem*. Ten byl zkušeným komorním hráčem a kdysi dirigoval Valašský symfonický orchestr. Ač měl faru ve Valašském Meziříčí, jezdil sloužit mše do Rožnova, do evangelického kostelíka vedle Valašského muzea v přírodě. Jarda, který mu hrával na varhany, pozval jednou na bohoslužbu také nás, ostatní členy kvarteta. Bylo to na 7. března a ještě ležel sníh. Na mši se sešlo celkem 7 lidí – farář, kostelníčka, jeden věřící a 4 muzikanti. Farář to komentoval anekdotou o knězi, který sloužil mši v prázdném kostele – marné to nakonec nebylo, neboť na střeše pracoval pokrývač a stal se věřícím... Zahráli jsme Masarykovu oblíbenou „Ach synku, synku“, a během mše Mozartovo „Ave Verum“. Farář pronesl dlouhé kázání (nebo spíš přednášku), ve kterém dokazoval existenci satana. Po mši nám farář poděkoval, ale vytkl nám, že se „Ave Verum“ nehodí do liturgie církve Československé; ta totiž neuznává panenství Panny (matky) Marie.

Naše kvarteto se scházelo pravidelně 5 let. Farář se mezitím pokoušel obnovit ve Valašském Meziříčí orchestr, nakonec však odlákal našeho cellistu do svého kvarteta, čímž naše kvarteto zaniklo. Později jsem tam byl přizván i já jako druhý violista do smyčcového kvinteta. Byli tam sami zkušení hráči: prim hrál Antonín Vystavěl ze Vsetína, sekund bývalý (vykádrovaný) školní inspektor Wachtl (který byl též primášem cimbálové muziky v Zubří). Na programu byly skladby Mozarta, Beethovena, a také náročný kvintet Dvořákův, v jehož jedné větě hrají violy melodii, která měla být americkou hymnou. Zkoušky bývaly však poznamenány farářovou nevyrovnanou povahou; během hry dával nahlas různé instrukce, ale nejvíc se „vozil“ po primářiovi, jehož part asi sám hrával. Tonda Vystavěl byl houslistou profesionálních kvalit, ale občas se ztrácel. Jejich rozhovor vypadal například takto:

„.....“
„Pane doktore, já jsem myslel.....“
„Jeden myslel a přitom se posral“.

Tonda Vystavěl se po takovýchto hrubostech někdy zvedl a chtěl odejít. Farář ho pak celý zbytek zkoušky udobřoval; bez Dvořáka by nepřežil... Jednou Tonda chyběl, farář si sedl na prim a já jsem musel najednou hrát z listu Dvořákův Americký kvartet.

Jenom dvě zkoušky proběhly v pohodě – když se ženil farářův syn, a když se farář vrátil ze zájezdu do Sovětského svazu.

³⁶ Takto hrával na violu také profesor Ladislav Černý; své žáky však tomu neučil

Později, když už jsem odešel z Rožnova, zajížděl jsem někdy k Tondovi do Vsetína a hráli jsme Mozartova dua pro housle a violu. V penzi se ve hře ještě zdokonalil, byl to dokonalý profík.

ThDr.Hýbl byl také náruživý pivař a často vysedával v meziříčské restauraci Apollo; na jejím místě měl prý původně stát sbor Církve Československé. Jednou přišel k jeho stolu chlapík s řekl: „*Strécu, môžu si k Vám prisednôt?*“ Farář zrudl a na celou hospodu zakřičel: „*Já nesu žádné stréc, já su doktor!*“. Naposledy jsem potkal dr.Hýbla během jedné své návštěvy Rožnova. Bylo 6.července a farář jel do Rožnova na slavnostní pobožnost spolu s 90letým kmetem. V autobuse se ke mně farář hlásil. Pak jsem ho zahlédl po mši sedět v hospodě a k večeru ho vedl nějaký muž na vlak; farář se sotva držel na nohou. Můj kamarád jej později potkal v nemocnici – byl tak vyhublý, že ho skoro nepoznal...

Jednu divadelní sezónu jsem hrál v kapele ochotnického souboru. Na programu byla opereta Rudolfa Piskáčka „*Slovácká princezna*“. Byl to vlastně záskok – starý pan učitel, který hrál violu, už neviděl na noty. Tak jsem se to vlastně učil během představení, byly tam různé úpravy a škrty. Herci se při hře dobře bavili a bavili tak i posluchače. „Chudý chasník z Valašska“ mluvil nefalšovaným valašským dialektem. Objížděli jsme vesnice po okolí a všude bylo plno a lidé nadšeně tleskali – závěrečný sbor „*Něni všady posvícení...*“ se vždy několikrát opakoval.

Představení dirigoval legendární kapelník dechové hudby Rožnovanka *Tvarůžek*. Byl již v letech a občas si během představení zdříml. Nabádal nás ale, abychom začali hrát všichni najednou – aby diváci poznali, že se už něco děje. Výsledný efekt nenarušily ani některé chyby: klavírista na kapelníka moc nehleděl a hrál si po svém, zpěváci se s kapelou až o takt rozcházeli, ale kapelu tvořili vesměs zkušení muzikanti, a tak se vždy nějak zvládlo. Jednou jsme museli narychlo stěhovat pianino a ukázalo se, že je naladěné o půltónu níž. Klarinetista, který hrál střídavě na dva různě laděné nástroje, si je musel někde vyměnit, jinde zaimprovizovat. Když kapelník Tvarůžek asi po 2 letech zemřel, celý Rožnov byl na nohou – v pohřebním průvodu hrálo asi 10 dechových kapel.³⁷

Piešťany (1978-1984)

Byli jsme tři. Hráli jsme kvarteto, brácha a já.

- *Ty máš bráchu?*

Ne, proč se ptáš?

Když jsem nastoupil v listopadu 1978 na Oddělení fyzikální elektroniky SAV v Piešťanech, byl jsem vyčerpán po tom, co jsem před tím v Rožnově prožíval. Avšak v přátelském tolerantním prostředí jsem poměrně rychle přicházel k sobě. Na ubytovnu jsem si vzal housle a zkoušeli jsme tam dát dohromady nějakou muziku. Potom jsem ve fabrice poznal Eugena Okénku, který vedl oddělení návrhu masek a u kterého jsme se převlékali. Eugen pocházel ze smíšeného slovensko-maďarského manželství a studoval v Praze. Jeho žena byla Moravanka a měl 6 dětí. Byl tedy jakýmsi autentickým Čechoslovákem³⁸. Byl to nadaný muzikant a kdysi hrával v Praze v orchestru VUS na housle.

Po nějaké době jsme se spolu pokusili založit kvarteto spolu s dvěma asi 18letými studenty, Jurou a Petrem. Na první zkoušce jsme si dali na pult noty a Eugen prohlásil: „Já jsem vedoucí kvarteta“. Byl ostatně nejstarší. Po prvních taktech se ale ukázalo, že nedrží tempo a

³⁷Po nějaké době jsem potkal jednoho z ochotníků a ten mi řekl, že již nehrají. Ochotníci herci hráli (na rozdíl od muzikantů) bez honoráře, měli nárok jen na večeři a limonádu. Ale oni chtěli, aby jim Klub pracujících zaplatil ještě kávu...

³⁸Říkalo se tu žertem, že když si Maďar vezme Moravanku, vznikne Slovák. Tady to skoro doslovně platilo. Část jeho potomků později odešla do USA na „zelenou kartu“

komorní hudbu zřejmě nikdy nepěstoval. Hrát s primáři, který mění tempo v každém taktu, je skoro nemožné...

Na další zkoušce jsme byli jen tři, a později jsme hráli jen dva. Se střídavým úspěchem jsme hráli Mozartova dua pro housle a violu (která jsem hrával předtím na Vsetíně s Vystavělem). Nakonec Eugen i mě „vyhodil“. Zajel do Prahy a nechal si od studenta AMU nahrát violový part na magnetofon.

S Eugenem jsme nicméně byli ve styku a účinkovali společně na kúru kostela ve Starých Piešťanech. Varhanicí byla řádová sestra Petra, která vedla dívčí sbor. Tvořili jsme s Eugenem a Jurou instrumentální soubor. Někdy s námi hrávala také učitelka hudby Marta Vajdová, která ale musela vcházet do kostela tajně. Později jsem s Martou a vysloužilou učitelkou klavíru paní Rádyovou založili klavírní trio, já jsem přešel na housle. Nakonec jsme se zase spojili Eugenem; on se mezitím „polepšil“, hrál už rytmicky. Asi cvičil s tím magnetofonem.

S Eugenem a Martou jsme hrávali „Triók“, což bylo maďarské vydání krátkých skladeb pro dvoje housle a cello. Jednou jsme hráli celý večer pro hosty koncertového podniku TESLA Piešťany z bývalé NDR.

Eugen mě několikrát zavezl na své rodné Hurbanovo, kde si nechal postavit dům ve švédském stylu. Dům zůstával neobydlen, neboť jeho rodina sem nechtěla. Nakonec tam ubytoval svého „krstného brata“, nepřizpůsobivého člověka, který se vyhýbal jakékoli práci. Měl dokonce na svědomí Eugena učitele hudby, s nímž bydlel – přimíchal mu do jídla střepiny skla. Ten člověk zaplnil celý dům kradeným haraburdím – byly tam staré bicykly, poloshnilé melouny, a dokonce – učebnice marxismu-leninismu. Eugen udělal oheň a nosil na něj hořlavé věci. Ten „krstný“ bral ty věci z ohně a nosil je zpátky do baráku. Na konci seanse hrál v domě Eugen na housle a „krstný“ jej doprovázel bubnováním na okno. Potom se obrátil na mne a zeptal se „*Ako dlho trvá jeden pieseň?*“ (byl Maďar). Řekl jsem, že 3 minuty. Obrátil se na Eugena: „*Povedz mu že je blbec*“.

Hurbanovo (dříve Stará Ďala) má známou hvězdárnu, pivovar „Zlatý bažant“ a vyvěrá tu artézský pramen. Hemžilo se to tu olašskými cigány; ti prý dávají své dcery za 10 tisíc na noc.

Jednou přijel na léčení do Vojenského koupelného ústavu v Piešťanech pplk. Rudolf Mánek, velitel vojenské školy v Moravské Třebové, který byl výborný houslista. Společně s učiteli místní Lidové školy umění jsme dali dohromady smyčcové kvarteto a zahráli na koncertě, který plk. Mánek v ústavu uspořádal. Pozdější má spolupráce s učiteli místní LŠU³⁹ nebyla už dobrá, neboť pro učitele to byla pracovní povinnost. Navíc měli despotického šéfa.

Během svého působení v Praze a ve *Slušovicích* (1984-89) jsem měl stále v Piešťanech byt a dojížděl jsem tam. V *listopadu 1989* jsme spolu s houslistou a matematikem Jurou Weiszem v Piešťanech vyvěšovali v plakáty a zajeli autem na velkou manifestaci do Bratislavy. Eugen jel po Havlově zvolení za presidenta s celou rodinou do Prahy a pracovníkům Kanceláře presidenta předal kytici. Pak ale začali vystrkovat hlavy slovenští národovci a všechno bylo jinak. Jakési podivné tiskoviny tvrdily, že Češi schválně nenatírají ropovod na slovenském území a že Slovensko Čechy živí:

*Tancuje a jásá
Ta slovenská chasa,
Že nebude krmít
Líné české prasa*

³⁹ Lidová škola umění

Byl jsem najednou na Slovensku cizincem. Tesla prošla několika proměnami, spousta lidí přišla o práci, včetně Eugena, který tu nakonec působil jako obchodní náměstek.

Eugen se však nenechal zaskočit. Nechal si ušít „mozartovský“ kostým s parukou, vyřídil si vízum do USA a vyrazil tam z houslemi. Poslal mi první fotku od benzinového čerpadla, kde stojí vedle nápisu „Czech violinist from Prag...“ a nakreslena flaška. Potom jsem dostal jeho vizitku z „Italian-oven Restaurant“ (zřejmě pizzerie), kde bylo napsáno „W.A.Mozart is visiting our restaurant on Monday ...“ Eugen bydlel v útulku pro bezdomovce (homeless shelter), prý to bylo na úrovni hotelu; ráno vždy uspořádal spolubydlícím koncert a měl bydlení zadarmo... Jednou mi poslal Eugen báseň, kterou mu věnovala jedna bezdomovkyně:

*Šel bys se mnou k útesům,
kde moře řve a hučí
držel bys mě celou noc
pevně ve svém náručí?
..... (překlad J.M.)*

Kromě jiných aktivit hrál Eugen také starcům a hluchoněmým; ti vnímali jeho hru dotykem prstů na spodní stranu houslí. Když jednou Eugen vystupoval na nějakém soukromém večírku, dostavila se lehká mozková příhoda a housle mu vypadly z rukou⁴⁰. Musel se vrátit domů na Slovensko, do péče své manželky.

V té době jsem Eugena navštívil a několik dnů jsem u něho pobyl. Na housle již nehrál. Seznámil mě s dvěma zajímavými lidmi: německým muzikantem, který se přestěhoval na Slovensko, neboť jej údajně pronásledovala německá policie.⁴¹ Zpaměti improvizoval na violu hudbu podobnou Paganiniho *Capricciům*. Jiným pozoruhodným člověkem byl vynálezce „*perpertua mobile*“. V přístřešku na dvoře měl kolo o průměru asi 2m, spojené s několika mechanismy. Kolo nabíralo písek z hromady a vynášelo jej nahoru; písek pak padal na lopaty kola a tak se dostával zpět na zem. Kolo bylo poháněno motorem, napájeným ze sítě. Pohánělo však zase dynamo, které nabíjelo akumulátor. Vynálezce byl přesvědčen, že to celé vyrábí energii a že by se to dalo instalovat v poušti. Prý jej hojně navštěvovali novináři. Navrhl jsem mu, aby k motoru připojil wattmetr a změřil výkon odebíraný ze sítě; tak by zjistil, kolik energie to vlastně vyrábí. Tomu on však nějak nechtěl rozumět.

Po další mozkové příhodě ležel Eugen již jen bezvládně na lůžku. Když jsem ho na podnět našeho německého přítele navštívil, byl na kost vyhublý a sotva mluvil. Chtěl jsem mu zahrát jednu z maďarských písní, které mě kdysi naučil. Jeho manželka si ale to nepřála: říkala, že je vděčná za každou minutu kdy on spí. Její slova jsem plně pochopil až později, kdy jsem se staral o svého otce⁴².

Světová síť komorní hudby

Ještě v Piešťanech (cca 1983) jsem se dozvěděl o založení *Společnosti pro starou hudbu*. Založil ji prof. Miroslav Venhoda, jehož soubor starých nástrojů koncertoval vždy v 17.17 na schodech Národního muzea. Nejdůležitější akcí této společnosti byla Letní škola staré hudby, konaná nejprve v Kroměříži, později v jihomoravských Valticích, kde se koná dodnes. Zúčastnil jsem se až druhé letní školy v Kroměříži, kdy už prof. Venhoda nežil, později jsem jezdil na tuto akci pravidelně.

Původně měla *Letní škola* vedle svého hudebně-odborného obsahu také obsah duchovní. Účastníci tvořili jakési bratrské společenství, den začínal společným zpěvem gregoriánského chorálu. Lektori či profesori tu nevystupovali jako „polobozi“, ale dávali účastníkům najevo, že s nimi mohou mluvit jako se sobě rovnými. Ubytování bylo skromné – spali jsme

⁴⁰ Eugen byl aktivní katolík a tvrdil, že jej chrání Panna Maria; tentokrát se od něj patrně odvrátila ...

⁴¹ Trpěl zřejmě stihomamem

⁴² Můj táta zemřel v červnu 2008 ve věku 96 let. To problematické období trvalo jen krátce.

v tělocvičně na žíněnkách. K večeru vyrazili účastníci na náměstí, kde se hrálo a zpívalo, byly tu skupiny i ze zahraničí. Bylo dojemné, když jsme zpívali duchovní hudbu vedle panelů s komunistickou ideologií. Tento duchovní rozměr se z Letní školy staré hudby postupně jaksi vytratil; dnes se honí zejména „výkon“, studenti cvičí, aby byli co nejlepší, na nějaké muzicírování není čas.

Letní škola mne přivedla k sborovému zpěvu a Gregoriánský chorálu, kde jsem mohl začít na „nepopsané stránce“, bez reminiscencí na minulost. Nepřímo jsem se ale také dostal k neobvyklému nástroji, o kterém jsem často slýchal v dětství – viole d'amore, a také k organizaci ACMP (*Amateur Chamber Music Players*), mezinárodnímu sdružení hudebních amatérů, hrajících komorní hudbu. Sídlo je v New Yorku.

Zde „amatér“ ovšem neznamena diletant; je to „milovník“, který hudbu hraje pro vlastní potěšení a rád sdílí toto potěšení s jinými. Může to být třeba i špičkový profesionál. Členové sami ohodnotí úroveň svého umění podle daných kritérií. Společnost vydává ob jeden rok Seznam (Directory), zvláště pro USA a pro ostatní země. Členové platí jistý příspěvek, východoevropským chudším zemím se příspěvek promíjí. Byl jsem členem ACMP asi 15 let (1990-2005), několik let jsem byl členem Mezinárodního poradního výboru za Českou republiku. Uvedu několik zajímavých setkání.

Nějaký čas poté, co jsem vyplnil a odeslal formulář, ohlásil se anglický klavírista, jinak finanční expert. Zahrál jsem si s ním u nás v bytě několik houslových věcí, jednou byla Beethovenova Jarní sonáta.

Později jsem v Praze hrával kvartet u Ing. Fährnicha, v jehož bytě se hrála komorní hudba již od dob jeho matky, která studovala klavír u Antonína Dvořáka. Ing. Fährnich byl rovněž členem ACMP a „duší“ Heroldova klubu⁴³. Ze zahraničních návštěv si nejlépe vzpomínám na americkou cellistku, která se tu zastavila na cestě kolem světa a darovala nám nahrávku Dvořákova klavírního kvintetu, na které hrají její syn a dcera společně s českým klavíristou Rudolfem Firkušným. Hráli jsme tu i s australskou houslistkou a dirigentkou Soniou Letourneau, která u nás doma asi 14 dní bydlela.

Na kole přes Holandsko a Německo

V roce létě 1991, když jsem si opatřil nový bicykl a našetřil něco peněz průvodcovskou činností, vydal jsem se na cestu na kole přes *Holandsko a Německo*. Vyjel jsem z Amsterdamu, kam mě dovezla i s kolem cestovní kancelář Heart Adventures. V Amsterdamu jsem hudebníky nenašel; jel jsem směrem k pobřeží, kde jsem přespal v kempu. Počasí bylo tehdy velmi teplé a vzal jsem si (ve snaze snížit zatížení kola) pouze plátěný spacák. Celou noc jsem se klepal zimou, a to se opakovalo skoro celou cestu (s dvěma výjimkami, kde jsem byl pozván na nocleh). Vydal jsem se pak cyklistickou magistrálou podél pobřeží. Asfaltová cesta vede mezi písčnými dunami, na moře je vidět jen občas, po levé straně byly v některých místech drátěné zátarasy, které oddělovaly chráněné území. Vzpomínám na některá milá setkání na místech odpočinku. Jednou jsem si šel do moře zaplavat, bylo to pro otužilce. Jinak jsem musel pořád šlapat, byl jsem ve skluzu. Na zatíženém kole se nedalo jet moc rychle, byl jsem denně asi 16 hodin v sedle.

V Haagu (De Haag, čti „hách“) jsem přespal v kempu a ráno se vypravil hledat svého partnera, byl to pan Rijkmans (bohatý muž). Trvalo to asi 2 hodiny, měl obchod v malé uličce, která ani nebyla na mapě. Měl přichystán smyčcový kvintet. Zatím jsem vždycky hrával v kvintetu druhou violu; zde jsem byl posazen k viole první. Na kole jsem violu vézt nemohl, tak jsem hrál na nástroj půjčený.

⁴³Pražský klub pro komorní hudbu, pojmenovaný po Jiřím Heroldovi, violistovi Českého kvarteta

Pan Rijkmans přichystal na úvod „špek“: kvintet Josefa Haydna, kde byl part první violy skoro nehratelný. Po několika marných pokusech jsme se prohodili a on hrál sám první violu. Pak jsme přešli postupně známý repertoár, a to včetně Dvořáka; ten oni neznali a já jsem se stal dvořákovským expertem. Zvládli jsme to celé, až na jednu repetici. Celá zkouška včetně besedy s občerstvením trvala asi 5 hodin a byl už večer. Sedl jsem zas na kolo a jel zpátky do kempu. Bylo to už po zavírací hodině, správce byl pryč, naštěstí mě tu ještě někteří táborníci znali...

Jel jsem pak podél moře až k „Rohu Holandska“, a pak do vnitrozemí. Po cestě jsem měl v Holandsku ještě jedno hudební setkání. Zahrál jsem si s profesionálním violoncellistou Beethovenovo duo „Für zwei obligaten Augengläser“ pro violu a violoncello. Po překročení hranic (s nedávno opuštěnými celníci) jsem jel vlakem podél Rýna. Ve městě Mönchengladbach jsem byl hostem majitele lékárny. Zahrál jsem si tu s dvěma učitelkami hudby některá Beethovenova smyčcová tria. Zbytek cesty kolem Mohanu a Dunajského kanálu byl pěkný, avšak moje přetížené kolo začalo odcházet... Musel jsem nastoupit na vlak. Ještě mě ale čekal přejezd hranic a noční cesta do Chebu mezi kamióny. Vjezd do našeho zanedbaného, zpustošeného pohraničí byl ovšem deprimující....

K hudebnímu setkání jsem využil také služební cestu do Maďarska, asi v r.1994. Byl jsem hostem jedné hudební rodiny, která bydlela ve velkém činžovním domě. Otec rodiny byl profesionální hudebník a překladatel, hrála i jeho paní (a dvě dcery). Kvarteto doplnil cellista. Dokonce tu měli 2 violy d'amore, každou jiné velikosti. Viola d'amore má sólo v jedné maďarské opěře.

Blonay

Jako člen *Mezinárodního poradního výboru* ACMP jsem se zúčastnil jeho setkání v říjnu 2000 v Blonay ve francouzské části Švýcarska. Jel sem tam vlakem a dojel pozdě v noci. Přes příslovečnou švýcarskou přesnost jsem čekal na poslední vláček- zubačku asi hodinu a jel ve vlaku sám. Na Hindemithovo centrum, kde se to konalo, jsem se nakonec doptal.

Vlastní jednání výboru bylo samozřejmě v angličtině; u stolu se ale mluvilo francouzsky. Tak jsem toho moc nenapovídal. Každý zástupce země tu promluvil o situaci komorní hudby ve své zemi. Řekl jsem, že za komunistické vlády byla kultura poměrně štědře dotovaná, i když se někdy zneužívala politicky. Po „Sametové revoluci“ zbohatli především tzv. tuneláři, kteří dovedli chytře obcházet zákony. Od lidí, kteří se pohybují na hranici černé ekonomiky, lze těžko očekávat, že budou štědře podporovat kulturu. Učitelé, kteří jsou charakterem svého povolání nositeli kultury, se propadli až na dno společenského žebříčku.

Můj projev byl přijat s rozpaky. Jeden člen výboru se mě nedůvěřivě na cosi přeptal. Byl tu také zástupce Rumunska, který líčil svoji zemi jako ráj kultury už od dob antického Říma⁴⁴. Byl tu také zástupce Slovinska; mluvil se mnou německy, ač jsem mu navrhoval česko-slovinskou konverzaci. Na setkání ovšem také hrálo. Měl jsem s sebou violu, ačkoli by bývalo stylovější přivést violu d'amore. Paul Hindemith totiž hrál na violu d'amore a napsal pro ni 2 skladby. Zahrál jsem si 2.violu v Brahmově kvintetu a nějaké neznámé věci. Absolvovali jsme výlet do předhůří Alp, zubačka nás dovezla až do výšky kolem 2000m. Krajina mi ale připadala příliš upravená, žádná divočina. Z celé cesty (kterou mi ACMP celou hradilo) se mi snad nejvíce líbila 12-hodinová jízda vlakem z Prahy do Blonay. Celá cesta uplynula v rozhovoru s příjemnými a inteligentními lidmi. Hulváti asi jezdí autem.

⁴⁴ Byla to tehdejší Thrákie, odkud Ovidius posílal své žalozpěvy. Mezi čtyřma očima jsem mu řekl, že u nás potkáváme Rumuny hlavně jako kapsáře a žebráky. V roce 1970 jsem procestoval Rumunsko s kamarádem stopem a pěšky. Vnitrozemí Rumunska je velice chudé – potkávali jsme lidi, kteří žebrali:“Chleba dala mu! Cigarety dala mu! Lei dala mu!“ (lei je rumunská měna). To podporuje teorii, že Valaši přišli z Rumunska. Také některé zeměpisné názvy (např. Predeal) mají zřejmě slovanský původ.

Mojí poslední akcí v rámci ACMP byl týdenní *pobyt ve Walesu*, v domě pensionovaného lékaře, který předtím působil jako farmakolog v USA. Byl to výborný klavírista, hrál velmi dobře i na violoncello. Vzal jsem si s sebou tentokrát violu d'amore. Do letadla jsem ji musel vzít bez pouzdra, jen obalenou látkou. Smyčec jsem nesl zvlášť (při zpáteční cestě si ho na letištní kontrole dlouho prohlíželi, jestli to není smrtící zbraň).

Byla to chalupa v zachovalé části Walesu, kde se ještě mluví původním jazykem. Všude jsou výhradně velšské nápisy, jen pošta je označena malým písmem též anglicky. Velština má jen souhlásky. Můj hostitel mi ten jazyk předvedl, ale běžně jím prý nemluví. Moje damurka tu neměla velké uplatnění; nakonec jsem hrál buď na housle, nebo na tzv. „vzpřímenou“ (upright) violu, na kterou se hraje jako na violoncello. Když jsem ji držel pod krkem, musel jsem úplně napnout levou ruku. Zahrál jsem si také symbolicky v místním amatérském orchestru. Vrcholem týdenního pobytu bylo provedení Schubertova kvintetu „Pstruh“ pro housle, violu, cello, kontrabas a klavír. Můj hostitel byl trochu morous – a tak jsem byl rád, že týden už končí.

The Manhattan String Quartet

V listopadu 2002, krátce po teroristickém útoku v New Yorku, konal se v Praze pro americké účastníky mistrovský kurs komorní hudby „Dvořák in Prague“. Kurs vedli členové smyčcového kvarteta *The Manhattan String Quartet*. Součástí kursu bylo i muzicirování s českými muzikanty. Partnerem z české strany byl Heroldův klub. V té době jsem v kvartetu pravidelně nehrál, tak jsem s účastí váhal, ale nakonec jsem do toho šel. Konalo se to v hotelu, kde účastníci bydleli (asi z bezpečnostních důvodů) a byl jsem přidělen do skupiny, kterou vedl sekundista kvarteta, jinak tam byly samé mladé dámy. Nejdříve jsme přehráli pár kvartetů, které jsem přinesl (Komzák, Mysliveček, Borodin). Zahráli to „bez mrknutí oka“, mnohem líp než já. Pak přišla další dáma – druhá violoncellistka a na pult dali Schubertův kvintet C-dur. Tento krásný kvintet, který mj. obdivoval farář Hýbl, jsem často poslouchal z desky ale nikdy jsem ho nehrál. Chtěl jsem to vzdát a odejít, ale přemluvili mě, abych zůstal. To mi dodalo sebevědomí. Postupně jsem se rozehrál a úspěšně jsme to zvládli. Večer se pak konal slavnostní koncert instruktorského kvarteta v domě U zvonu na Staroměstském náměstí, kam byli pozváni jako hosté mj. členové (bývalého) Smetanova kvarteta.

Členství v ACMP jsem v roce 2005 ukončil. Došly mi síly a elán. Moje členství v Mezinárodním poradním výboru bylo ukončeno již předtím, možná i kvůli mému projevu v Blonay, který byl asi špatně pochopen. Lidé žijící v úplně jiných podmínkách mohou stěží pochopit, co se děje v postkomunistických zemích.

Dvakrát nevstoupíš do téže řeky

Někdy od 70. roku jsem v Praze navštěvoval pana Boreše, který sbíral hudební nástroje a hrál v různých amatérských tělesech. Od něho jsem si postupně koupil několik pěkných hudebních nástrojů, a to hlavně díky některým mimořádným odměnám. Měl jsem jeden čas v bytě mj. 3 violoncella a kontrabas. Problém byl s jejich uskladněním – v suchém panelovém domě nástroje trpěly a tak jsem je raději zčásti prodal⁴⁵. Škoda – dnes stojí takové nástroje řádově sto tisíc korun.

Po návratu do Prahy v roce 1984 mě pan Boreš nasměroval do dvou amatérských orchestrů – do *Orchestrálního sdružení* na Smíchově, které vedl profesionální dirigent Karel Fiala a do

⁴⁵ Zkoušel jsem různé metody zvlhčování vzduchu i vkládání trubiček s vlhkou vatou do korpusu, ale nebylo to moc spolehlivé

*orchestru SUDOP*⁴⁶ na Žižkově, který vedli střídavě Ing.Ivo Kraupner a ing.Miroslav Bašta. Vedle toho působil v SUDOPu také komorní orchestr, pěvecký sbor a několik komorních těles. Pod patronací ROH pořádal Ing.Kraupner také hudební festival, nazývaný „*Sudopské jaro*“. Hrál jsem nějakou dobu na Smíchově i v obou „sudopských“ orchestrech, ale hra v orchestru mě už moc nebavila (cítil jsem se příliš omezován), a tak jsem nakonec přešel do pěveckého sboru – byla to moje sborová premiéra.

V tehdejší poněkud ponuré době byla tato kulturní činnost v ústavu SUDOP jakýmsi světlým bodem. S amatéry zde vystupovali ochotně i špičkoví profesionální umělci. Komorní orchestr vedený Ing.Baštou se později osamostatnil jako „Orchestr Akademie“, velký orchestr působí dodnes jako Orchestr ČVUT. Také sbor SUDOP, vedený Dagmar Kohoutovou, dodnes pracuje, čas se ovšem podepsal na věkovém složení – chybí pěvecký dorost.

V září 1988 jsem se stal členem *JZD Agrokombinátu Slušovice*⁴⁷. Samotné JZD bylo založeno na tržním principu, kultura i sport se tu brala jako placená zábava. O to důležitější byla činnost místního faráře – salesiána Pekárka, který na faře vedl pěvecký sbor, mládež tu měla taneční kursy, natáčel se film o Anežce české (jejíž svatořečení se tehdy připravovalo). Farář pořádal (s podporou předsedy družstva) také masové akce – první svaté přijímání v sále Motorestu v Zádveřicích, poutě a podobně. Já sám jsem zpíval se sborem – byla to píseň Českých bratrů „Soudce všeho světa Bože“, jednou jsem si zahrál s varhaníkem na violu.

Ve Zlíně (tehdy ještě Gottwaldově) působil profesionální symfonický orchestr. V Kulturním domě se scházelo několik cimbálových muzik a dechový ansámbl. Snažil jsem se začlenit do dvou cimbálových muzik, ale moc mi to nesesedělo, měli to moc naaranžované. Hektické události v politice pak kulturní činnost odsunuly stranou.

Turistika a zpěv

Moje školní i studijní léta byla poznamenána „ježděním na Sloup“ – jakýmsi drobným farmařením mých rodičů na samotě poblíž Davle. Jezdilo se tam o víkendech v přeplněném vlaku a já záviděl trampům, kteří tu vyhrávali, jejich svobodu. Tehdy byly populární písně o koních „*Hola hej, můj koníčku, na cestu se dej..*“ Můj táta (nevím proč) písně o koních nenáviděl... V Davli žil tehdy (asi do roku 1955) populární skladatel Antonín Borovička⁴⁸. Jeho dechová hudba doprovázela pohřební průvody z Davle po silnici podél Vltavy ke *svatému Kiliánu*. Jeli jsme jednou pramicí na Ostrov, když šel kolem průvod. Paní, která nás vezla, zastavila a plakala. Dnes se tudy ujíždějí mračna aut.

V době studia na průmyslovce se jezdilo na chmelové brigády, na hory a také soukromě na vodu. Přenosná rádia a magnetofony ještě nebyly (tranzistoráky právě začínaly), všude se zpívalo s kytarou. Jazz byl tolerován jako hudba utlačovaných, písně ze Západu se poslouchaly na Radio Luxemburg. Populární byl tehdy Semafor.

V roce 1963 se otevřely hranice na Západ a začali jsme jezdit na *mezinárodní budovatelské tábory*, kde se zpívaly písně různých národů; později sem dorazily skladby Beatles. Probudili také vysokoškolští studenti a v témže roce začali pořádat *Studentskou stezku* – pochod zajímavým krajem „od hospody k hospodě“ za zpěvu písní a pořádání různých taškařic. Byla to jakási odrůda trampingu. Zúčastnil jsem se tehdy 2 stezek (1965-1967) – Chodsko, Vysočina. Tam jsem se asi poprvé poněkud rozvázal. Stezka přežila dobu normalizace jako *Turistický akademický klub* (TAK).

Po návratu do Prahy jsem tuto činnost obnovil, byla to jakási oáza svobody v období normalizace. Na Stezku se chodí dodnes – ale z bývalých studentů jsou dnes důchodci.

⁴⁶ Státní ústav dopravního projektování

⁴⁷ Viz moje Vzpomínky na Slušovickou anabázi

⁴⁸ Napsal například píseň „*Až budou trumpety*“

Na prvních Stezkách se zpívaly lidovky, a také vlastenecké a sokolské písně – *Šestáho července, Masaryk nás volá*... Dnes je repertoár dosti vyhraněný, každá z 20 tras má svůj zpěvník. Nosil jsem na Stezku (se střídavým úspěchem) violu či kytaru. Kapitalismus tím celým trochu zatočil – změnili se lidé i *systém hodnot*. Jeden se stal bohatým rentiérem, druhý chudým učitelem či nezaměstnaným. Ale letitá tradice to překonala.

Někdy během studia jsem si pořídil kytaru a naučil se základní akordy. Moji první písní byly „*Zelené pláně*“, česky i anglicky, které zpívám dodnes. Jako kytarista jsem se uplatnil až později na Moravě a na Slovensku, kde se hodně zpívá, ale kytaristů moc není. Hra na kytaru se mi později velice hodila při mém učitelování.

Viola d'amore

Můj otec, který pracoval na legislativním oddělení Ministerstva financí, nám často doma vyprávěl o svém kolegovi, který obšťastňoval spolupracovníky při různých příležitostech hrou na violu d'amore.⁴⁹ V praxi jsem tento tajemný nástroj nikdy neslyšel. V rámci Společnosti pro starou hudbu se pěstovala hra na dobové a netypické nástroje – loutnu, gambu, cink a podobně. Když jsem ve Zpravodaji této společnosti objevil článek *Ing. Františka Slavíka*⁵⁰ o viole d'amore, rozjel jsem se za ním do Brna. Lákala mě hlavně možnost akordické hry, tzn. „sám se doprovázet“. Základním problémem bylo získat nástroj, na stavbu nového jsem neměl. Nakonec mi Ing. Slavík levně prodal svoji druhou violu.

Ing. Slavík jsem často v Brně navštěvoval a udržoval s ním pravidelnou korespondenci. Nikdy mě však přímo neučil, odkázal mě na *Jiřího Šimáčka* z orchestru Národního divadla, který na tento nástroj v Praze koncertoval. Spolupráce s mistrem Šimáčkem se z různých důvodů příliš nerozvinula; vznikl tu však zajímavý impuls. Přeložil jsem část jeho pojednání o viole d'amour do angličtiny pro členy ACMP. Byl o to dost veliký zájem, ač šlo podle Ing. Slavíka o „začátečnickou práci“ (ejhle rivalita mezi umělci!). Pan Slavík pak projevil zájem, zda bych nepřeložil také jeho dílo – *Kompendium violy d'amore*, sepsané německy. Chtěl to v Německu vydat, ale nenašel se vydavatel pro tak specifické dílo, které by se muselo nadto jazykově upravit. Je to asi 60 stran textu, notové příklady, obrázky a tabulky, součástí Kompendia byla také „Denní cvičení“ a Slavíkova 3 koncertní preludia⁵¹.

Na překladu jsem pracoval asi 2 roky (vedle práce učitele), nejprve jsem napsal český koncept, pak postupně asi 4 anglické verze. Pro poslední verzi jsem si musel pořídit počítač; korigovali ji manželé Thomassonovi z USA⁵². Pan Slavík se choval velmi korektně, do překladu mi vůbec nezasahoval. Italský virtuos *John Calabrese*, který uspořádal spolu se svou manželkou- houslistkou dvě koncertní turné po Moravě (v Čechách nebyl zájem) a provedl spolu se členy Kubínova kvarteta původní verzi kvartetu „Listy důvěrné“ Leoše Janáčka, označil Slavíkovo Kompendium za „bibli“ violy d'amore.

Viola d'amore má tvar starých viol, drží se jako housle a jejím charakteristickým znakem jsou rezonanční struny, na které se přímo nehraje. Jsou vedeny otvory v dolní části kobyly a dutinou v krku. Podíl rezonančních strun na výsledném zvuku není veliký – činí asi 10%;

⁴⁹ Byl to JUDr. Čeněk Burkoň, člověk se zajímavým osudem. Do roku 1948 byl tajemníkem ministra, poté pracoval na dráze jako výhybkář, na Ministerstvo financí se dostal jako expert na oceňování filatelistických sbírek. Otec mi nedokázal vysvětlit, co vlastně hrál. Byl však osobností určitého formátu a jistě ovládal nástroj dobře. Spolupracovníci však prý občas na jeho hraní „brblali“.

⁵⁰ Ing. Slavík (1911-1999) byl komerční inženýr, znalec v oboru termiky silikátů a laureát státní ceny. Byl absolventem pražské konzervatoře v oboru housle, violu d'amore studoval u Rudolfa Reissiga. Je vedle prof. Jaroslava Horáka jeden ze dvou našich propagátorů hry na tento nástroj, také komponoval. Jeho archiv je uložen v Českém muzeu hudby v Praze.

⁵¹ Tato náročná preludia hráli dosud vedle autora také italský virtuos John Calabrese a učitelka hudby Mariana Maršálková.

⁵² Dr. Thomasson je jeden ze dvou předsedů Americké společnosti pro violu d'amore

dodávají tónu stříbrný lesk a budí dojem, že hraje víc nástrojů. Standardní nástroje mají 6 nebo 7 strun „hracích“ a stejný počet strun rezonančních. Nejběžnější ladění je „široké Dur“: A-d-a-d1-fis1-a1-d2. Tónový rozsah je asi 4 oktávy a lze ho rozdělit na 3 rejstříky: houslový, violový a cellový. Spodní 3 struny odpovídají zhruba třem strunám violoncella (kromě spodního C). Technika hry na violu d'amore má svoje zvláštnosti, které mnohé zájemce odradí. Vyžaduje dlouhodobou píli a není vhodné kombinovat hru na violu d'amore a na standardní smyčcové nástroje (což si ovšem málokdo může dovolit).

Největší rozkvět hry na tento nástroj byl v 18.století, vrcholné skladby napsal *A. Vivaldi* a *Karel Stamice*. Z moderních skladatelů psal pro violu d'amore např. *Paul Hindemith* (který na ni taky koncertoval). Zvláštní přízeň jí věnoval *Leoš Janáček*, který jí přidělil několik sol ve svých operách a v původní verzi jeho smyčcového kvartetu „Listy důvěrné“ nahrazuje violu. Tuto verzi však tehdejší členové Moravského kvarteta odmítli hrát a Janáček ji musel přepracovat pro standardní obsazení kvarteta. Teprve v dnešní době byla provedena rekonstruovaná původní verze (John Calabrese 1997 a prof. Teufel 2008). Hráči na violu d'amore jsou dnes sdruženi v *The Viola d'amore Society of America*, která pořádá pravidelné kongresy.

Zúčastnil jsem se dosud dvou kongresů této společnosti (1996 Michaelstein, 2008 Ochsenhausen, BRD), na obou jsem proslavil přednášku. V Michaelsteinu jsem poprvé potkal *prof. Jaroslava Horáka*, člena České filharmonie a virtuosa na violu d'amore. Začal jsem k němu pak pravidelně docházet; byly to spíše besedy než lekce. Pan profesor krátce předtím ovdověl, scházeli jsme se u něho spolu s jeho bývalou žákyní na konzervatoři paní Maršálkovou.

Pan profesor vyprávěl často, jak byl v roce 1939 přijat do České filharmonie, o Talichovi, o tom, jak po zájezdu ČF do Švýcarska nevrátil jako jediný medaili od Rafaela Kubelka. Byl přesvědčený rojalista, říkal že „demokracie je špatná“ (a asi měl pravdu). Byl členem souboru *Pro Ante Antiqua*, ale unikátní je zejména jeho spolupráce s kontrabasistou Františkem Poštou. Nevydržel bez práce – na konci života začal ještě komponovat.

Při svém učitelském povolání v letech 1991-2004 jsem stěží mohl pomyslet na účinkování v nějakém souboru. Práce mi sebrala veškerou energii. Jako hráč na violu d'amore jsem vystoupil několikrát na „*Československém Silvestru*“ ve Strání, kde jsem si zahrál s Minksovou hudeckou muzikou z Velké nad Veličkou a doprovázel známou zpěvačku lidových písní *Vlastu Grycovou*. Bylo to symbolické spojení nástroje, který miloval Janáček, s místem, kde se inspiroval pro svou nejznámější operu. Na d'amurku jsem také několikrát hrál na „*Vítání léta ve Vojanových sadech*“, které pořádá každoročně Turistický akademický klub (TAK).

Zdá se, že viola d'amore přitahuje lidi s dramatickým osudem. Violista a učitel hudby *Miroslav Velíšek* (nar.1932 v Prachaticích) jezdil koncertovat s komorním orchestrem po Německu a jednou dostal od pořadatelů darem violu d'amore. Nástroj byl v dosti zanedbaném stavu. Miroslav Velíšek si jej nechal opravit a začal dojíždět do Prahy k prof. Jaroslavu Horákovi. Ten jej ale za nějaký čas „vyhodil“ – pro nedostatečné pokroky. Pan Velíšek se ale nevzdal; pustil se do studia sám a vytvořil řadu úprav i originálních skladeb. Založil originální trio – varhany, viola d'amore a zpěv (nebo recitace) a začal úspěšně koncertovat na zámcích a v lázních na severu Čech.

Během svého působení v Litoměřicích jsem zahlédl plakáty jeho souboru a později jsme se seznámili. Navštívil jsem jeho koncert v Duchcově; kostel, v němž se koncert konal, byl nabitý a lidé pozorně naslouchali nezvyklému nástroji. Lidé pana Velíška znali a jeho koncerty hojně navštěvovali. Jednou vystupovalo Velíškovo trio také v Praze. Na koncertě byl přítomen prof. Horák, který uznal, že jeho bývalý žák udělal veliký pokrok.

Pana Velíška však dvakrát postihla smůla. V roce 1995, 14 dnů před koncertem, se mu někdo vloupal do bytu a odnesl jeho violu. Prodal jsem mu svůj nástroj a pan Velíšek musel tvrdě cvičit, aby si na něj do koncertu zvykl⁵³. Druhý případ byl horší. Někdy kolem roku 2005 byl přepaden před svým domem v Teplicích. Ztratil vědomí a utrpěl vážný úraz. Ani v této situaci se nevzdal. Po propuštění z nemocnice se rychle připravil na svůj poslední koncert, který odehrál z posledních sil.

Průvodcování, škola a zpěv

Po revoluci 1989, když vyhlídky v obou mých dosavadních působištích – Slušovicích a Piešťanech nevypadaly nadějně, vrátil jsem se domů k rodičům, kde jsem měl od studentských dob stále k dispozici malý pokojík. Prožíval jsem dny nabyté svobody a rozhlížel se, co dál. Nějaký čas jsem žil na samotě ve Sloupu, pracoval v lese a stravoval se v místním JZD (které ještě fungovalo).

Nakonec jsem odpověděl na inzerát *Památniku Terezín*, který hledal cizojazyčné průvodce. Provázel jsem v angličtině a potom také v němčině. Byla to zajímavá práce, i když trochu smutná. Byl jsem v rozpacích, když jedna holandská výprava začala vybírat pro mne „bakšiš“. Nakonec jsem si takto neoficiálně vydělal asi stejně jako oficiálně; díky tomu jsem se mohl vydat na cyklistickou pouť do Holandska.⁵⁴

Po čase mě tato práce začala unavovat, po několika „kolečkách“ (výklad trval něco přes hodinu) jsem si připadal jako ohraná gramofonová deska. Moje kolegyně na to byly lépe – svou řeč pronášely jako řeč na divadle, zatímco já jsem se snažil komunikovat se skupinou a hledal vždy jiné vyjádření. Inu „*Když dva dělají totéž, není to totéž*“. Když mi jedna kolegyně navrhla, abych šel učit angličtinu na litoměřické gymnasium, bral jsem to jako zajímavou možnost a výzvu. Ředitel potřeboval také němčináře a nechal mě z němčiny přezkoušet. Bylo to jakž takž, od dob studia jsem němčinu moc nepoužíval.

Bylo mi přiděleno 7 skupin, každá měla jinou učebnici a jedna skupina byla dokonce „jazyková“, měli za sebou 6 let intenzivní výuky. Vypadalo to zcela beznadějně, chrlil se na mě přívál informací (látka, jména žáků, ...). Nakonec mi pomohl – *zpěv a kytara*. Zredukoval jsem učivo a tam, kde jsem se nestačil připravit, zařadil jsem výuku písní. Studenti (i vedení školy) to akceptovali, až na jednu třídu – právě tu jazykovou. Byly tam děti prominentů a měli nosánky hodně nahoru. Naštěstí si je potom vzal americký lektor.

Jako doplňkové učivo jsem používal také novodobý překlad bible; i to studenti uvítali. Probírali jsme *Mojžíšův výstup na horu Sinaj* a *Ježíšovo Horské kázání*. Vypracoval jsem vlastní přehled anglické mluvnice a používal také literární texty, např. *Hamletův monolog*, či Wildeho „Slavík a růže“. V němčině jsem se soustředil na obtížné části mluvnice – skloňování podstatného jména s přívlastkem a rámcovou konstrukci věty. Vedle studentů gymnasia jsem učil také budoucí kněze v místním Teologickém konviktu. Působil jsem zde také v *Pěveckém sboru litoměřických učitelů*.

Myslím, že jsem svou úlohu vcelku zvládl, ale na konci školního roku jsem byl úplně vyčerpán. Další působení na gymnasiu však nepřicházelo v úvahu, mj. proto, že jsem neměl státnici z jazyků. Mohl jsem ucházet o výuku fyziky, ale nějak mě to netáhlo.

Vrátil jsem se ke své průvodcovské činnosti, ale doba se mezitím změnila, turistů ubylo a objevily se problémy s přenocováním. Ubytovna v Sokolovně byla zrušena a v kempu se to hemžilo rómskými prostitutkami, které dělaly celou noc rámus.

Nakonec jsem začal zase učit, tentokrát už zčásti ve svém oboru. Bylo to na Středním odborném učilišti ČKD ve Vysočanech, později přejmenovaném na *Centrum odborné*

⁵³ Později mi postavil nový nástroj houslař Václav Svoboda

⁵⁴ Viz výše – „Světová síť komorní hudby“

přípravy (COP). Když jsme s jednou třídou prohlíželi staré modely transformačních stanic apod. objevil se tam podpis Karla Gotta. Tehdy byla zástupkyní ředitele pro teoretickou výuku zkušená pedagožka Ing. Hromířová, která dbala, aby uvnitř učitelského kolektivu panoval soulad a přátelská atmosféra; to se pak promítne i do chování žáků.⁵⁵ Když jsem učil svůj obor – elektrotechniku, nemusel jsem se na hodiny téměř připravovat, bylo to mnohem snazší. Tehdy se tam učili ještě dobří žáci; později kvalita žactva výrazně poklesla, o obor silnoproudé elektrotechniky přestal být zájem.

Jednou jsem si vzal do školy violu a v kabinetě jsem začal mezi hodinami přehrávat Bachovo Preludium⁵⁶. Když jsem dohrál, ozval se za stěnou potlesk. Matykářka mi pak řekla, že to bylo fajn, jen se při tom nedá učit matematika.

Po odchodu Ing. Hromířové do důchodu se poměry na učilišti zhoršily. Na škole působila odborová organizace, která často kritizovala ředitele. Nakonec došlo k jakémusi měření sil a „rebelové“ museli ze školy odejít. Zkoušel jsem pak štěstí na jiných školách – České zemědělské univerzitě, Střední zdravotnické škole, Střední technické škole v Nových Butovicích⁵⁷. V roce 2002 jsem se do Vysočan vrátil, a byl jsem přijat na částečný úvazek na jeden rok s příslibem, že tu budu učit dál. V kabinetu jazyků byla výborná parta a zpívali jsme tu občas s kytarou. Dostali jsme se i k *ruským písním* – písním našeho mládí. Jednou při suplování mě napadlo zazpívat studentům ruskou píseň – oni ruštinu už neznali. Mělo to velký úspěch a jeden student mě požádal, abych zazpíval ruskou (=sovětskou) hymnu. Proč by ne – zazpíval jsem ji schválně s patosem tehdejší doby. Pak jsem na požádání zapěl ještě *Internacionálu*. Vysvětlil jsem jim, že tato píseň je původně francouzská a byla původní hymnou SSSR...

Za čas jsem objevil v novinách inzerát, že škola přijme učitele jazyků. Začal jsem něco tušit. Když jsem se loučil na konci školního roku se zástupcem ředitele, Mgr. Bernátem, řekl mi: „*Pane kolego, vy máte ale nestandardní způsob výuky!*“. Inu – standardy je třeba ctít. Ať žije svoboda a demokracie.

⁵⁵ Na jiných školách, kde jsem působil, o tento principi bohužel nedbali. Nehorší případ jsem zažil na Průmyslové škole elektrotechnické Na Příkopě, kde jsem kdysi studoval a o 40 let později učil. Tam šlo vyloženě o šikanu mezi pedagogy.

⁵⁶ Ze suity pro sólové violoncello

⁵⁷ Tato škola experimentovala s novými způsoby výuky, například „modulovou“ výukou jazyků, písemné testy místo zkoušení nebo hodnocení učitelů studenty. Na učitele to kladlo vysoké nároky; mohu brát jako úspěch, že jsem tam rok vydržel.

Vzpomínky učitelské, 2002-2004

Střední a vyšší průmyslová škola elektrotechnická na Příkopec

Ve školním roce 2001-2002 jsem učil na částečný úvazek na Centru odborné přípravy (COPTH) ve Vysočanech. Původně jsem tam chtěl zůstat, ale škola mi pracovní smlouvu neprodloužila⁵⁸. Ale najednou jsem našel inzerát, že moje „mateřská“ průmyslovka hledá učitele. Nechtělo se mi ani věřit, že bych mohl učit na tak prestižní škole.

Okamžitě jsem tam zašel a jednal se zástupkyní ředitele dr. Zámečnickovou. Také jsem pobesedoval s dlouholetým učitelem češtiny. Z mých bývalých učitelů prý žije jen pan Brouček a ruštinářka Pistoriusová. Oba byli vlastně disidenty – Brouček odešel po roce 1968 a komunistka Pistoriusová byla vyloučena ze strany. Je prý skoro slepá a svým ideálům věří dodnes. S Broučkem jsem se setkal později na maturitním plese – je v dobré kondici, žije na chalupě v pohraničí a mezi lidmi „sestupuje“ jen v zimních měsících. Průmyslovce dlouhé roky řediteloval náš obětavý učitel elektrotechniky Javorský a jeho učebnice je dodnes „biblí“ školy. Dlouho do školy ještě docházel a před dvěma roky (1999) zemřel.

Škola potřebovala hlavně učitele do laboratoří. Vedle toho jsem do úvazku dostal elektrotechniku v prvním ročníku Vyšší odborné školy (VOŠ), odbornou angličtinu na VOŠ a také výpočetní techniku; tento obor zřejmě trpí chronickým nedostatkem kvalifikovaných učitelů. Přijal jsem to s určitými rozpaky; v oboru výpočetní techniky jsem sice také pracoval, ale nejnovější vývoj jsem již přestal sledovat.

V létě jsem pracoval pro pražský Magistrát jako kontrolor taxíků – dělal jsem cizince. Moc mi to nesedělo – neumím předstírat. Do toho přišla povodeň.

Následky povodně poznamenaly i přípravu a zahájení školního roku na průmyslovce, která měla jednu budovu v Karlíně. A se musela asanovat a čistit od bahna.

Pedagogický sbor se sešel jako obvykle poslední týden v srpnu. Bylo mi přiděleno místo v kabinetu a jeden člen sboru jako školitel. Byl to statný sedmdesátník, dlouholetý člen sboru, sdílel jsem s ním kabinet. Šli jsme spolu na první schůzi sboru a vedle něho bylo volné místo, tak jsem se zeptal, zda mohu přisednout. „Nemůžete,“ řekl, „tady sedává už 20 let můj kolega Kš⁵⁹, který tu dnes není. Najděte si místo jinde“. Místo bylo jen v první lavici; tak jsem si vzal židli a seděl v uličce. Na schůzi se probíraly následky povodně, jejich vliv na opravné zkoušky. Jeden student se např. (podle jeho třídního učitele) nemohl dostavit kvůli povodni ke zkoušce. „To neomlouvá. Předpis je předpis“ řekl ředitel.

Šel jsem pak se svým školitelem do kabinetu a zeptal se ho na nějakou organizační záležitost. „Já se vám věnovat nebudu“, řekl, „najděte si to v předpisech.“ Ve sborovně byly opravdu složky s organizačním řádem školy. Měl jsem ale příliš práce s přípravou na výuku, abych to studoval. Na svého školitele jsem se pak již s ničím neobracel a prakticky jsme spolu nemluvili. V uzamčeném kabinetu jsem se dobře necítil a spíše jsem se připravoval ve sborovně.⁶⁰

Úroveň výuky je na průmyslovce a VOŠ přirozeně vyšší než na učilišti. A to jsem se musel připravit během týdne na 4 předměty! To samozřejmě nešlo. Vytkl jsem si jako „hlavní článek“ elektrotechniku na VOŠ; musel jsem čerstvé maturanty z různých oborů učit v podstatě to, co jsem v těchto zdech studoval před 40 lety. Pracoval jsem sice také

⁵⁸ O tom viz *Hudební a jiné vzpomínky*

⁵⁹ Inženýrský titul v dalším vynechávám.

⁶⁰ Později jsem se dozvěděl, že můj školitel sedával v tomto kabinetě roky s kolegou Kš, ale ředitel je nedávno „rozsadil“. To byl možná důvod jeho odměřeného chování ke mně. Teprve když přišel nový kolega VK a byli jsme v kabinetu tři, se to trochu změnilo

v elektrotechnice (jako technolog čipů), ale to je přece jen trochu odlišné. Během pololetí jsem tu měl probrat celou elektrotechniku od Coulombova zákona až po třífázový proud; základem byla učebnice našeho někdejšího učitele Javorského.

Vyšší odborná škola

Třída VOŠ, kterou jsem učil elektrotechniku, byla značně nesourodá. Na jedné straně tu byl absolvent obchodní akademie, který byl velice snaživý, ale jeho způsob myšlení byl na hony vzdálen technickým disciplínám. Druhým extrémem byl absolvent „slaboproudé“ průmyslovky v Panské ulici, který mi z lavice stále skákal do řeči a snažil se mě shodit. Byl to student nadaný, ale nějak zakomplexovaný. Snažil jsem se mu vysvětlit, že diskusi vítám, ale musí být korektní. Když jsem ho po mnoha pokusech o nápravu nakonec vykázal z učebny, šel si stěžovat na vedení školy, kde jeho stížnost zřejmě uznali a zástupce ředitele mě přišel „sprdnout“.

Na začátku kursu jsem také zažil hospitaci ředitele školy, Ing. Hildebranda. Na začátku hodiny jsem zevrubně opakoval látku, kladl jsem studentům otázky v lavici. Chtěl jsem řediteli ukázat, že něco umějí. Na to jsem mohl navázat výkladem. Jelikož byli studenti pozornější než obvykle, zbylo ještě pár minut. V sešitě jsem narychlo nalistoval příklad. Měl jsem pocit, že hodina proběhla dobře. Podle hospitačního záznamu však byla průměrná: opakování bylo moc dlouhé, často jsem opakoval některá slova, nedodržel jsem časový plán, příklad nebyl vhodně zvolen. Radil jsem se s dr. Zámečnickovou a ta mi poradila, že mohu na záznam napsat svoje stanovisko. Při dalších hospitacích jsem vždy psal svoji „oponenci“, což zde zřejmě nikdo jiný nedělal; ředitel měl vždycky pravdu.

Odborná angličtina pro VOŠ (2.ročník) se učila podle skript pro Elektrotechnickou fakultu ČVUT. Látku jsem později doplňoval články o technických novinkách ze zahraničního tisku. Udivilo mě, že studentům chybí některé základní znalosti – nedovedli například vysvětlit, co je to mikroprocesor. Jeden ze studentů znal angličtinu dokonale, byl synem diplomata. Ten mě občas opravoval.

Výuka v počítačové učebně mi dělala trochu starosti – doma jsem pracoval ve WORDU a další běžné programy (např. tabulkový kalkulátor) jsem neznal. Byl jsem tam spíše jako dozor – něco málo jsem zadal (např. psaní matematických výrazů), jinak se studenti „brouzdali“ po internetu.

Ale nakonec se pro mne stala osudovou výuka v *elektrotechnické laboratoři*. V době studia to byl můj oblíbený předmět, rád jsem vytvářel různá zapojení.

Praktická cvičení v laboratoři

Laboratorní výuka začínala ve 2.ročníku, kdy už studenti mají základní teoretické znalosti. Třída byla vždy rozdělena do 3 skupin (po cca 10 studentech), každou vedl jeden učitel. Úlohy a metodiku práce stanovil vedoucí učitel, ostatní dva mu dělali „příšmrnc“. Všichni 3 však byli plně kvalifikovaní učitelé a skupiny pracovaly zcela samostatně. Dělal jsem „příšmrnc“ třem svým kolegům; se dvěma se mi spolupracovalo dobře, jen s kolegou Kd to nějak neklapalo⁶¹. Kd byl proti mně o generaci mladší, další člen „týmu“ byl můj vrstevník.

První úlohou byl Ohmův zákon „nasucho“, tj. bez zapnutí proudu. Kd nás předem nesvolal (jako jiní) a měl jsem spoustu jiné práce, tak jsem to musel risknout bez detailní přípravy. Hlavním problémem bylo orientovat se ve skříních s přístroji a v zásuvkách. Studentům jsem řekl, že tu učím dnes poprvé a ti to pochopili. Kolega Kd však na mě začal před studenty křičet jakési instrukce, které ale neodpovídaly dané situaci. Obvod jsme společně dali dohromady a z iniciativy jednoho studenta do něj pustili proud (bylo tu nízké napětí, tak proč

⁶¹byl nakonec strůjcem mého odchodu ze školy

ne?). Opět byl oheň na střeše – nedodržení metodiky. Šel jsem pak za ředitelem a stěžoval si na takové jednání svého „nadřízeného“. Ředitel stížnost uznal, ale žádal mě, abych o tom už dále nemluvil. Kd byl předseda odborů a jakási „kádrová rezerva“ na ředitele. Pro mě to byl šok: jak mohou učitelé spolu takhle jednat? Je to asi učitelská nemoc – vidět v každém prvňáčka.

Někdy v listopadu na mě přišla krize. Ztrácel jsem půdu pod nohama a chodil jako tělo bez duše. Dokonce studenti se mě ptali, co mi je. Chtěl jsem se přestěhovat do jiného kabinetu, ale nějak to nešlo. Povzbudila mě dr. Zámečnicková, která mi vysvětlila, že jsem tady potřebný. Jeden z učitelů byl vážně nemocný (a zanedlouho zemřel na rakovinu), můj příšmrnc-kolega byl v tak špatné kondici, že na každém schodě několik minut odpočíval; také on asi do roka zemřel. Nový kolega VK mě pak dodal trochu duševní opory.

Někdy v době této krize, kdy jsem se cítil „polomarod“, mi oznámili hospitaci při výuce v laboratoři. Tématem byl osciloskop. Úlohu jsem si dobře připravil, ale když jsem přišel učit, byl na měřicím stole jiný osciloskop a chyběl kabel. Přišel ředitel se svým zástupcem. Zapisoval jsem docházku a odevzdané protokoly do archu, kde byly malé, nepřehledné kolonky a špatně jsem na to viděl. Potom jsme s jedním studentem hledali po laboratoři kabel... Za nějakou dobu hospitanti odešli a objevil se kolega Kš, který mi přinesl chybějící přístroje.⁶² Pak už výuka probíhala normálně, ale nikdo ji nesledoval.

Výsledek hospitace: hodina byla *podprůměrná*. Řekl jsem panu zástupci, ať přijdou znova, až bude všechno normální, ale o tom on nechtěl mluvit. Bylo zřejmé, že to bylo zaranžované, chtěli mi „srazit hřebínek“.

V druhém pololetí mi odpadla náročná výuka elektrotechniky, místo toho jsem dostal angličtinu v jedné ze tříd, kterou jsem učil také v laboratoři. S výukou jazyků jsem měl již dost zkušeností, které jsem tu mohl uplatnit, a výuka byla hodnocena jako velmi dobrá. Studenti měli o angličtinu větší zájem než o svůj obor. Tak jsem byl v předmětu, pro nějž jsem měl formálně jen malou kvalifikaci (*First Certificate*) hodnocen mnohem lépe než ve svém vlastním oboru.

Když jsem s těmito studenty prováděl měření na magnetickém obvodu, zjistil jsem že neznají základní pojmy z magnetismu. Na dotaz, co je to magnetická indukce odpověděli: „To bylo něco v prvním ročníku, to už nevíme“. Byla to přitom údajně jedna z nejlepších tříd! Nás učili naši učitelé pro život; nyní se studenti učí jen kvůli zkoušce. A učitelé je k tomu zřejmě vedou: dělá to jakýsi *tržní mechanismus*⁶³. Ze školy se stává divadlo. Laboratorní cvičení jsou pak pro studenty jakousi gymnastikou: *zapojit – změřit – sepsat protokol*. Podstata úlohy je příliš nezajímá.

V ruce hrnek žluklé rýže

Někdy v dubnu se probíral Wheatstonův můstek. Počítal jsem s tím, že nejprve bude měření a potom zkoušení a připravil jsem si na laboratorním stole vzorové zapojení obvodu s barevnými kablíky. Těsně před výukou jsem se ale dozvěděl, že kolega Kd to má právě opačně – nejprve zkoušení a potom měření. Rozhodl jsem se využít pro zkoušení připravený obvod – studenti teorii už probírali. Besedovali jsme nad obvodem, když se náhle objevil zástupce ředitele a začal nás pozorovat. Další zkoušení probíhalo podle zvyklostí u tabule.

Po hodině jsem byl povolán do ředitelny, kde mi bylo sděleno obvinění (a zároveň ortel): porušil jsem tradice školy, vykládal jsem látku místo zkoušení. Zdálo se mi to být absurdní, asi hodinu jsem se snažil zástupce přesvědčit, že jsem zkoušel, ale marně. Ortel byl už vyneseno. Nevěděl jsem, co mám dělat a šel jsem se radit na Ministerstvo školství. Paní docentka mě v konzultační místnosti s pochopením vyslechla ale moc mi neporadila.

⁶² Původně jsem považoval kolegu Kš za svého dobrodince. Ale později mi došlo, že asi nepřišel náhodou...

⁶³ viz další poznámka

Eventuální stížnost bych musel uplatnit u zřizovatele školy, kterou je pražská čtvrť. Tam bych asi moc nepochodil. Můj bývalý ředitel na COPTH mi věc vysvětlil: je to *učitelská šikana*. Napsal jsem ve svém kabinetu jakousi minipovídku, ve které jsem vyjádřil, co se stalo a rozeslal jsem to zainteresovaným lidem po školní počítačové síti. Vedení školy usoudilo, že je to *hanobení školy*. Po nějaké době se konala „schůze katedry“ (patřili tam všichni odborní učitelé) a prvním bodem programu jsem byl – *já*. Učitelé dostali za úkol projevit svou loajalitu vedení školy tím, že mě pomluví. Začala to jedna kolegyně (kterou jsem neznal) tvrzením, že „neumím ani to co studenti“. Paní ekonomka zase řekla, že „studenti si stěžují, že je nic nenaučím“.⁶⁴ Poměrně nejkorektněji o mně mluvil můj (ne)školitel, který mi přiznal i některé klady. (Později se mě snažil, asi na popud ředitele, přesvědčit, abych na škole zůstal). Přihlásil jsem se také o slovo – ale po první větě mi bylo slovo odňato. Pak už jsem jen seděl a trpně přihlížel. Bylo jasné, že o diskusi nejde, že je tom jen divadlo. Jako druhý bod schůze káral ředitel své podřízené, jak špatně učí, nevyužívají učební pomůcky, atd. atd.

Dostalo se mi i určité podpory – jeden kolega ze schůze odešel s tím, že se na to nemůže dívat. Jiný mi řekl, že přede mnou už tak dopadli jiní, dokonce s vědeckým titulem. Měl jsem smlouvu na rok – a tak pracovní poměr automaticky koncem června (resp. v červenci) skončil.

Střední odborné učiliště Záběhlíce

Přes léto jsem dlouho hledal školu na které bych mohl po prázdninách učit. Neměl jsem pedagogické vzdělání (dělat si *pedagogické minimum* jsem považoval za ztrátu času) a tehdy se začalo dbát na formální kvalifikaci učitelů. Nakonec mě přijal pan Mgr. Čihák, zástupce ředitele na bývalém železničním učilišti v Záběhlících. Vedle profese „operátor železnic“ se tam učil také obor „knihvazač“ a „elektrikář“. Učiliště sídlilo v provizorních objektech bývalé dělnické ubytovny v zapadlém koutě pod dálnicí. Byla to jakási záchytná stanice pro mladé lidi, kteří jinde neuspěli. Kvalita žactva tomu odpovídala⁶⁵. Občas se tu objevil také nadaný žák vyloučený pro nekázeň ze střední školy. Vedle toho si tu „dálkaři“ doplňovali maturitu.

Mgr. Čihák mi připravil zajímavý úvazek – celkem 7 předmětů! Byla to: angličtina, němčina, matematika, fyzika, elektrotechnika, automatizace a automatizační zařízení. Nevím, jestli si uvědomoval, co mi všechno dává. Některé z těchto předmětů jsem měl učit na více úrovních – od prvního ročníku až po maturitu. Byl jsem rád, že mám práci, tak jsem neprotestoval. Věřil jsem, že si chybějící znalosti průběžně doplním. Nakonec se mi to podařilo až na automatizaci v maturitní třídě.

Dospělí

Výuka dospělých, tzv. „konzultace“, se konala vždy jeden den v týdnu. Byl to blok asi 6 hodin. Nejvíce hodin jsem měl *němčiny*. To šlo docela dobře; používal jsem metodu „*lernen durch lehren*“, tj. učení se učením. Studenti si procvičují dialogy a vzájemně se opravují, já je kontroluji. Na začátku jsme zpívali píseň „*Es dunkelt schon in der Heide*“, která má 10 slok. Při každé konzultaci jedna sloka přibyla.

Fyzika byla trochu problematičtější. Měl jsem probrat celou středoškolskou fyziku během 20 vyučovacích hodin s lidmi, kteří už roky nic podobného neviděli. Dělal jsem co jsem uměl a nakonec jsem se musel při závěrečném zkoušení omezit na převody jednotek (zkušenost ze zdravotnické školy!) a předem naučené příklady.

⁶⁴ Když jsem se ptal na to studentů, vyšlo najevo, že si jeden z nich stěžoval, že je nepřipravuji na zkoušku, jako to prý dělá kolegyně, která je dřív učila

⁶⁵ Výjimku ovšem tvořili skuteční zájemci o práci na železnici

Elektrotechniku jsem učil ve 2 ročnících, byli to kvalifikovaní elektrikáři. Měl jsem to poměrně dobře nastudované z předchozího školního roku, ale i tak jsem se proti plánu zdržel a závěrečnou látku – výpočet střídavých obvodů pomocí komplexních čísel – jsem s nimi dělal na poslední chvíli.

Problémem pro mne byla *automatizace*, která tu byla jedním z maturitních předmětů a učila se ve všech 3 ročnících.. Pořídil jsem si základní literaturu (3 svazky) a postupně si to probíral a současně učil. Jádrem problematiky byly tzv. *Karnaughovy mapy* logických funkcí. Z nich jsem studenty také zkoušel. K látce 3 ročníku, která byla na „akademické“ úrovni jsem se vůbec nedostal a musel to převzít na poslední chvíli kolega.

Učni

V oboru „operátor železnic“ jsem měl 2 třídy (první ročník- fyzika, 3.ročník- automatizace). Byly to smíšené třídy, asi napůl děvčata, napůl chlapci a vládla tam pohoda – i když jim to moc nešlo. Do 1.ročníku chodila jedna dospělá studentka. Ta se vůbec neučila, seděla s nohama na židli (na lavici?) a četla si nějaký román. Asi dvakrát jsem ji vyzkoušel a dal za 5, stejnou známku dostala i na závěrečné vysvědčení. Pak se ale do školy dostavila její matka a začala si stěžovat. Že prý měla dostat nejmíň 3 pětky... Já jsem byl v té době už pryč.

Dobře se učilo i ve třídě „knihvazačů“, kde jsem učil angličtinu. Mnozí z těchto žáků měli výtvarné vlohy. Jeden chlapec neustále kreslil něco ve stylu „streetart“. Ptal jsem se ho, zda dělá graffiti. Pousmál se a řekl, že třeba jednou s kamarády půjde.

Zato výuka v „elektrikářských“ třídách se podobala krocení divoké zvěře. Měl jsem 3 takové třídy v různých ročnících: E1, E2, E3.

V prvním ročníku E1 jsem učil matematiku (poprvé v životě!) a angličtinu. V prvním měsíci bylo hlavním úkolem vyřadit (ve spolupráci s třídním) neovladatelné žáky. Vyloučení žáka se ale muselo dostatečně zdůvodnit. K dispozici jsem měl „akademicky“ psanou učebnici, která se pro studenty nehodila. Musel jsem všechno psát na tabuli nebo diktovat. Ke zkoušení jsem používal hlavně testy – ve čtyřech variantách, zkoušením jsem řešil sporné případy. Zásadně jsem nepoužíval zkoušení jako trest. Tím jsem sice přišel o běžně užívaný nástroj pro udržení kázně, ale získal jsem pověst „slušného“ učitele. Důvěra žáků je cenná deviza.⁶⁶

Výsledky z aritmetiky a algebry (mocniny, úpravy zlomků apod.) byly docela dobré. Kamenem úrazu byly slovní úlohy. Poznotek, že dnešní mladí lidé, odchovaní televizí a počítačovými hrami, špatně chápou smysl psaného textu, se uvádí často. Z celé třídy z matematiky u mne (pokud vím) nikdo nepropadl. Ti nejslabší se alespoň snažili. Bylo tam však více dramatických momentů. Jeden excentrický žák neustále dováděl a nakonec začal běhat po třídě a rozlévat vodu. Spravila to rána pěstí pod žebra – pak už dal pokoj. Třída mi tento „obranný zákrok“ schválila. Jednou vypukl ve třídě jakýsi rozruch a v nestřežené chvíli jsem dostal silnou ránu do hlavy. Dali to do pořádku sami žáci, kteří tomuto střelci z praku domluvili. Nakonec si nechal dokonce zabavit prak (kterým nestřílel). Byl to satanista a chodil prvotřídně oblečený. Někdy před vánoci přehodil o přestávce svého spolužáka přes stůl a vážně ho zranil, musela přijet sanitka. Byl velmi mazaný, těžko jsem rozeznával, jestli matematiku umí nebo podvádí. Dělal to druhé. V druhém ročníku byl prý vyloučen ze školy pro krádež. Někdy z jara mi připravila „překvapení“ celá třída. Při výkladu látky začaly třídou létat nafouknuté prezervativy... Nakonec to musel řešit Mgr.Čihák. Byl to můj „pedagogický neúspěch“.

Ke konci školního roku jsem byl už velmi vyčerpán, když jsem si sedl v kabinetu do křesla, tak jsem usínal.⁶⁷ Jednou jsem opomenul přijít na hodinu a třída utekla. Byla to vina studentů – měli jít pro čtvrt hodinu pro učitele. Nakonec to mělo výchovný účinek – výuka se musela

⁶⁶ Eticky založená výuka je praktikována na Střední technické škole hl.m.Prahy v Jinonicích, kde jsem 1 rok učil. Učitel nesmí studenty „deptat“. Širší uplatnění etického přístupu by měla přinést reforma školství.

⁶⁷ Již řadu let jsem trpěl chronickou únavou

nahradiť a žáci měli možnost si uvědomit svou zodpovědnost. Mně to ale udělalo trochu ostudy... Nakonec na mne čekala poslední dvojhodinovka matematiky a já jsem přemýšlel, jak ji vyplnit. Besedovat s nimi moc nešlo. Připravil jsem si 2 písničky na rozloučenou⁶⁸ řekl jim, že až je budou umět, mohou jít domů. Napsal jsem na tabuli text a začal je předzpěvovat. A oni je uměli za čtvrt hodiny! Nezbylo než splnit slovo...

V druhém ročníku (E2) jsem učil fyziku a němčinu. Než jsem šel na první hodinu, upozornil mě kolega, že je slyšel, jak se domlouvají, že mi budou bojkotovat výuku. A skutečně – stále se někdo kočkoval, hlásil na záchod, dokonce vzadu vyšlehl plamen (zřejmě dotyčný zapálil plyn z plynové pistole). Snažil jsem se s třídou zápolit, ale neměli o výuku absolutně zájem. Ani o takové věci jako laser nebo holografie⁶⁹. S vědomím Mgr. Čiháka jsem asi polovinu žáků nedal v pololetí známky a museli chodit na doučování. Pak se trochu polepšili. O fyziku však projevoval zájem jen jeden žák; ten si přitom myslel, že si nic nemusí pamatovat, že si všechno vyhledá. Na závěr mě žáci pozvali při hodině němčiny na „fotbálek“ hadrovým míčkem.

Ve třetím ročníku (E3) jsem učil automatizaci. Žáků zde bylo málo, ale byli to většinou velcí a silní chlapi. První hodina byla seznamovací; na druhé hodině začali někteří žáci tak hulákat, že se otřásala celá budova. Dva byli (po domluvě třídního a Mgr. Čiháka) vyloučeni z učiliště. Pak se situace uklidnila a postupně se tu dokonce vytvořila přátelská atmosféra. Osvědčil se mi neformální způsob výuky, kdy žáci vytvořili u tabule kroužek a ten, který látku pochopil, ji vysvětloval ostatním. Žáci se tak učili mezi sebou komunikovat.

Byl tu jeden kytarista a jednou jsme si v hodině zamuzicírovali. Mezi těmito hromotluky byl jeden slušný a rozumný chlapec, jmenoval se Hřebejk. Seznámil jsem se s ním jednou blíže při cestě od autobusu. Byl synovcem slavného režiséra Hřebejka, ale říkal, že se osobně nestýkají. Byl už na třetím „učňáku“, na těch předešlých prý výuka za moc nestála, museli se učit nazpaměť dlouhé texty a podobně.

Mezi svými kolegy jsem našel řadu přátel. Ale také pár lidí zvláštních, s kterými jsem si příliš nerozuměl. Byly tam dva tábory a mezi nimi propukaly ostré hádky.

Učil jsem automatizaci (resp. automatizační zařízení) také ve třídě své kolegyně, třídy která v tom roce končila. Všeobecná úroveň třídy byla dobrá, žáci byli slušní a rozumní. Dostal jsem od nich dokonce dárek – fotografii třídy s poděkováním.

Probíral jsem s nimi základy automatizace, logické funkce a Karnaughovy mapy. Příliš jim to nešlo, rozumělo tomu jen několik žáků ve třídě. Později jsem zjistil, že to měli už dávno umět – logické funkce probírali teoreticky a realizovali je prakticky v dílnách. Když jsem jednoho žáka napomínal kvůli vyrušování, přinesl mi ochotně mimořádné domácí cvičení. Byla tam popsáno a nakresleno (podle učebnice) jedno „předpotopní“ zařízení (cca z padesátých let) s vakuovými diodami. Ptal jsem se kolegyně, zda je takové věci učí. Řekla, že ano, že je to docela moderní. Připomnělo mi to slova Internacionály: „*Od minulosti spějme zpátky...*“. Od integrovaných obvodů k parnímu stroji.

Škola se ke mně zachovala velmi solidně – dostal jsem výpověď s třemi měsíčními platy.

Vzpomínky na Slušovice (1988-1990)

Družstevním rolníkem – konstruktérem počítačů

V roce 1988, kdy jsem byl zaměstnancem koncernového podniku TESLA ELSTROJ, který vyvíjel zajímavá technická zařízení pro mikroelektroniku, jsem se dostal do jakési frustrující situace. Chtěli po mně vysoce kvalifikovanou práci, ale pracovní i platové podmínky byly mizerné. Zčásti jsem si to zřejmě zavinil sám; neměl jsem dost „sociální dovedností“ dostat se

⁶⁸ „Na rozloučení mý potěšení“ a „S Pánem Bohem idem od vás...“

⁶⁹ Fyzikální optikou jsem se zabýval na Fyzikálním ústavu ČSAV

mezi místní elitu a svoje výsledky jsem nedovedl prodat. Byl jsem jaksi „odstaven na vedlejší kolej“, přednost dostalo mládí.

Celkově však tehdy upadal celý obor elektrotechniky – po roce 1968 jsme ztratili kontakt se západem a již jsme ho neměli šanci dostihnout, ba ani sledovat, co se na západě děje. Posledním „výkřikem“, který měl povzbudit práci konstruktérů, byl nákup 2000 pracovních stanic (počítačů), které měly sloužit současně průmyslu i školám.

Tehdy mě kdosi upozornil na JZD Slušovice a můj slovenský přítel Eugen O., který měl v onom slavném JZD kontakty, mě tam doporučil jako experta na výrobu elektronických součástek. To celkem odpovídalo, dlouhé roky jsem byl technologem-vývojářem čipů. Byl v tom však skrytý háček – Eugen byl nepřekonatelný v navazování kontaktů, svým zjevem a vystupováním lidi doslova fascinoval, ale skutečným odborníkem nebyl. Lidé se pak zdráhali uvěřit, že jeho sliby jsou plané a projekt, který pro ně vypracoval, za nic nestojí. To se ale vyjevilo až později, kdy jsem musel svého dobrodince sám demaskovat, a sám tak podkopávat svoji pozici....

Přijímání za člena JZD AK Slušovice proběhlo bez problémů, splnil jsem všechny psychologické testy a absolvoval i vstupní pohovor s představitelem družstva – náměstkem tzv. „mikrostruktury“ (divize). Podle (tehdy ještě oficiálně platné) marxistické teorie se tak skokem změnila moje třídní příslušnost – stal jsem se příslušníkem družstevního rolnictva, které tvoří spolu s dělnictvem předvoj společnosti.

Pracovní angažmá

Mojí první prací byla oponentura Eugenova projektu na výrobu elektronických součástek v rámci divize mikroelektroniky. Tam se tehdy vyvíjely osobní počítače originální koncepce „Agrosystém S“. V dané situaci, kdy nebylo možné nic dlouhodobě plánovat a koncepce závodu⁷⁰ se měnila třikrát během měsíce, bylo těžké uvažovat o vybudování technologické linky -- samotné oživení linky a náběh výroby trvá řádově 1 -2 roky. Eugenův „projekt“ jsem zcela odmítl a snažil se doporučit spolupráci s Teslou – všechno však bylo velmi problematické. V „malém“, bez investic, se nedalo nic předvést. Čas jsem alespoň využil k tomu, abych se seznámil s touto malou výpočetní technikou a se systémem MS-DOS. Překlad anglicky psané „Encyklopedie MS-DOS“ byl asi jedinou odbornou prací, kterou jsem (mimo rámec svých úkolů) ve Slušovicích dělal. Vyšel později tiskem v upravené podobě, pod jiným jménem. Takovéto neautorizované překlady byly tehdy v oboru výpočetní techniky běžné.

Jelikož jsem se necítil být dost zdatným elektronikem-obvodářem (asi chyba – mohl jsem se o to pokusit), souhlasil jsem s přeřazením do cechu výroby počítačů, kde jsem působil jako technolog. Na tomto fleku nepracoval přede mnou nikdo menší než Standa Devátý! Jeho jméno tu bylo stále živé a ožilo zejména během revoluce, která měla zakrátko přijít.

Tato rutinní práce mi moc nešla a posléze jsem byl přeřazen na úsek zahraničního obchodu, kde jsem v květnu 1990 i skončil, když jsem si vzal „volno k podnikání“⁷¹.

Podobně dopadli i moji bývalí kolegové ze závodu vývoje počítačů. Agilní pracovníci z výroby našli v konstrukci počítače chybu, kvůli které přístroj „zamrzal“. Z vývojových pracovníků se stali přes noc prodejci počítačů. Můj mladý spolupracovník z výroby, který se v práci nudil a hrál počítačové hry, byl zase přeřazen na výrobu jogurtů...

Po odstranění dosavadních dovozních omezení (v rámci republiky) se již nevyplácelo systémy počítačů vyrábět, a montovaly se z dovážených dílů (desek). Z výrobců se tak stali prodejci, kteří tlumili počáteční hlad po osobních počítačích. S příchodem zahraničních firem

⁷⁰ Závod byla nejmenší samostatná jednotka asi o stu lidech; mikrostruktura zahrnovala několik závodů

⁷¹ s teoretickou možností návratu do družstva do jednoho roku

zde výroba počítačů zcela zanikla, zbyl závod „SOFTWARE“, využívající mozky programátorů. Ten už pracoval zcela legálně.

Slušovické bydlení

Moji slušovickou „kariéru“ poznamenal značně problém, kde ve Slušovicích bydlet. Noví pracovníci měli v podstatě jedinou možnost bydlení – v ubytovně Deštná, v chatkách po 6 lidech. Chatky byly malé, ale dobře zařízené a vládl tu striktní „baťovský“ řád. Zákaz kouření i pití alkoholu, zákaz návštěv na pokoji (bylo možno si ale najmout pro návštěvu další chatku). V deset hodin byla večeřka. Za porušení řádu a nepořádek tvrdé peněžité tresty podle správcovy libovůle (například za neumyté nádoby 200 korun).

Nic proti zákazu kouření a pití alkoholu. Brzy jsem však pochopil, že ubytovna neslouží ubytovaným, ale tomu, aby se její správce zalíbil předsedovi družstva. Přísný ubytovací řád se nedodržel a byl tu jakýsi systém „špiclování“, spolubydlíci i uklízečky byli nuceni udávat „hříšníky“, jinak jim hrozil postih.

Když na stole zbyla fľaška od piva či pouzdro od cigaret, člověk musel udat svého spolubydlíciho, jinak byl na vině sám. Mezi domy byl pečlivě upravený trávník, na který se však nesmělo vstoupit. Vedle ubytovny bylo parkoviště s bíle natřenými patníky, nikde však stopy po místě k posezení, či dokonce hřišti na volejbal! Docent Čuba prý rekreační sport neuznával, a když poukazovali na jeho nezdravou životosprávu, říkal, že si zdraví koupí.

Pěstovala se tu však i hudba, někteří měli na pokoji dokonce terárium s ještěrkami, kterým nosily dojičky mouchy z chlíva. Já sám jsem si přinesl housle. Mladé lidi ale neudržíš.

Jednou jsem přišel z práce a na pokoji byla „partička“ – popíjelo se víno, hrálo na kytaru, zpívalo. Rád jsem se připojil a hrál na housle jakési „country“- improvizace s kytarou. Když nás přišel vrátit v 11 hodin na kontrolu, někteří s ním začali diskutovat.

Následek – jedni dostali pokutu, jiní vyhazov. Kamarád ze Slovenska, který si tu našel dívku, nakonec s ní skončil jako emigrant v Rakousku – ve Slušovicích pro ně nebylo nikde místo, v ubytovně se nesměli stýkat.

Po vyhození z ubytovny lezli tito mladí lidé v noci do ubytovny přes plot, správce to ale zjistil. Jednou ráno, když jsem ještě ležel v posteli, se objevil v chatce, prohlížel vedlejší postel a pak prohlásil: „Pane inženýre, dnes tu spíte naposledy.“ Nakonec mě ale z ubytovny nevyhodil. Mladí potom dojížděli denně 40km autem z Luhačovic, načež odjeli přes právě otevřené hranice do Rakouska a požádali tam o azyl.

Ubytovna se mi stala místem, k němuž jsem cítil fyzický odpor. Měl jsem však štěstí – našel jsem inzerát místního občana (pana M.), že přijme člověka na byt. Bylo to bydlení – v jeho dílně, později, druhý rok, v zahradním altánu. V létě pěkné, ale v zimě

V tom altánu nebyla navíc elektrika (kabel sem vedl, ale „musí se šetřit“), trávil jsem tam večery při svíčke. Musel jsem si přivést vlastní kamna (byl to osvědčený typ Bullerjan, kanadská kamna na dřevo), palivo jsem vozil z lesa na kole.

Brzy jsem také poznal, že tu nebydlím sám. Jakmile jsem zhasl svíčku, nastal čilý ruch. Myši rodinka hodovala na mé zásobě potravin. Schovával jsem tedy jídlo do nádob s poklicí. Ale podcenil jsem myši inteligenci – myška vyskakovala a narážela z jedné strany do okraje poklice tak dlouho, až poklice spadla. Pomoci pastí jsem myšky postupně vychytával. Najednou nastal zlom a myši aktivita ochabla. Poslední myš jsem pak zabil na stěně pod plakátem, kam přede mnou utekla. Připadal jsem si jako Hamlet bodající mečem skrz závěs....

Pan domácí chtěl - vedle nemalého nájemného - abych mu pomáhal na poličku a v zahradě. Musel jsem rozbíjet hráběmi hroudy tvrdé valašské země. Moc mi to nesesedlo, být takovým domácím sluhou či otrokem. Pomohla mi až moje přítelkyně – lékařka, která se za mne u pana M. přimluvila, když ho léčila (ona sama tu prodělala nemenší anabázi s bydlením; přespávala zpočátku u jedněch lidí v obýváku - za to, že je léčila; nemohla jít spát dříve než

vypnuli televizi). Nakonec jsme se s panem M. docela spřátelili – během revolučních dní, kdy jsem psal články pro Občanské fórum, nám pan M., sám někdejší příslušník Murzinovy partyzánské brigády, pomáhal a fandil.

Nevyhovující bydlení mě nutilo, abych zůstal déle v práci, zejména v zimě. Samostatní techničtí pracovníci měli v JZD Slušovice volnou pracovní dobu, mohli přijít do práce i v noci. V létě roku 1989 jsem byl večer sám v objektu závodu (byly to dřevěná bouda) a zahrál jsem si chvíli na violu d'amore. V tom přišel do budovy policista s pomocníkem (PS VB) kontrolovat, zda se tu v předvečer výročí invaze netisknou protistátní letáky. Pomocník se mě začal vyptávat jak to, že hraju atd. atd., až ho policista musel odvést....

Nakonec jsem si dokonce pořídil pozemek a začal uvažovat o stavbě srubu. To ale bylo vzhledem k mým finančním možnostem zcela nereálné.

Revoluce

V průběhu roku 1989 bylo cítit, že se v politice něco děje. Do Slušovic začalo jezdit hodně zahraničních návštěv, proběhla dokonce diskuse techniků s novinářem ze Západu. Očekával se příjezd Gorbačova (podle něho byla nazývána místní 4proudá komunikace), ale přijel jeho konzervativní oponent Lichačov. Před jeho příjezdem jsme vyfasovali kosy (samozřejmě klasické, ne motorové) a poslání vysekávat trávu kolem této monumentální komunikace.

Po vypuknutí studentské revolty v Praze vzkázal předseda družstevníkům, aby se „jako amatéři v politice“ do ničeho nepouštěli, že on to vyřeší za ně. Po projevech neposlušnosti a neúcty „rebelů“ vůči jeho osobě se starosti o Agrokombinát zřekl a pro své „věrné“ založil akciovou společnost MORAGRO.⁷²

Po opadnutí revoluční euforie, kdy se kdysi slavný Agrokombinát začal rozpadat a činnost místního OF k ničemu nevedla, vzdal jsem se všech plánů vida, že mi tu štěstí nejspíš nepokvete. Mentalita zdejších podnikatelů mi byla cizí. Trvalé bydliště jsem měl v Piešťanech, ale na Slovensku se už objevovaly mraky nacionalismu. Pln optimismu z demokratického vývoje, uchýlil jsem se domů, k rodičům. (Další vývoj událostí však toto mé rozhodnutí zpochybnil...) Na „slušovickou“ periodu svého života však přese všechno rád vzpomínám.

⁷² K průběhu revoluce ve Slušovicích bych se chtěl vrátit zvlášť

Moje vzpomínka na Rómy

Příběh s bytem

V roce 1978 mě osud zavál na Slovensko do lázeňského města Piešťan. Normalizace způsobila na mém původním pracovišti v Rožnově pod Radhoštěm nedýchatelnou atmosféru, lidé se začali bát jeden druhého. Na Slovensku jsem měl možnost pokračovat v práci ve svém oboru – jako technolog čipů. Atmosféra tu byla mnohem tolerantnější a mou práci tu i mnohem lépe finančně ocenili. Tato tolerance měla ovšem i svoji odvrácenou stránku – podniková organizace nefungovala, chod výroby závisel na obětavosti části pracovníků, tzv. „tažných koní“.⁷³ Politika se tu nebrala vážně. Přesvědčených komunistů bylo poskrovnu a ti, které jsem poznal, byli lidé slušní a nenápadní. Společenská hierarchie tu byla postavena jinak než na Moravě a v Čechách.

Když jsem hledal⁷⁴ muzikanty pro nové hudební těleso, seznámil jsem se s rómskou rodinou Horvátovců. Byli to velmi slušní a příjemní lidé a jak jsem se později od nich dozvěděl, mnozí z nich byli Jehovisté. Sami mi však svoji víru vůbec nevnucovali; jeden mladší muž mi říkal, že jako člen této církve může jezdit po světě a všude ho bratři ve víře zadarmo ubytují. Ačkoli měli výrazné rómské rysy, byli plně integrováni do společnosti a za Rómy se nepovažovali. Pan Horvát starší byl udržbářem v lázních, ostatní členové rodiny byli řidiči autobusů a podobně. Jeden člen širší rodiny byl dokonce bílý, přiženil se sem z Chomutova.

Po několika letech působení⁷⁵ v místním závodě jsem dostal nabídku pracovat v Praze na Akademii věd a rozhodl jsem se z Piešťan odejít. Problém byl s výměnou bytu – zájemce o výměnu jsem sice našel, ale místní národní výbor mi výměnu zablokoval. V Praze jsem bydlel u příbuzných, byt zůstal volný. Po půl roce už byla situace kritická, když v zimě prasklo na záchodě potrubí a unikající voda zmrzla a vytvořila na schodech ledovec. Pracovnice Národního výboru mě žádaly, abych jim byt odevzdal a v Praze si něco našel; to však bylo nereálné.

V té době se na mne obrátil pan Horvát, zda bych 3 měsíce nebytoval jeho rozvedenou dceru, paní Š. s dvěma dětmi, která prý čeká v pořadníku na družstevní byt. Tomuto tvrzení jsem příliš nevěřil, ani jsem to neověřoval; neměl jsem v této situaci co ztratit, o byt bych přišel stejně. Jeho žádosti jsem vyhověl a paní Š. se tam hned nastěhovala⁷⁶. Byt byl v přízemí, vchod měl z dvora a měl 3 malé pokoje. Sousedil s prodejnou, která ukládala ve dvoře stohy papíru, v průchodu do dvora byly zapáchající kontejnery s odpady.

Asi rok jsem pak dojížděl z Prahy do Piešťan a sdílel s rodinou Š. společný byt. Avšak tomu, abych se s ní oženil, jsem byl přece jen dosti vzdálen. Po nějaké době si paní Š. přivedla nového (rómského) partnera a měla s ním dítě. Mezitím se poprala s 15letou dcerou, která od ní utekla k otci. Při mé poslední návštěvě se konal pohřeb člena rodiny a partner paní Š. mě z mého bytu vyhnal; ujali se mě rodiče paní Š. (Horvátovi), kteří bydleli opodál.

⁷³ Velkou část osazenstva podniku tvořili tzv. „koně chovní“, kteří chodili do práce a prakticky nic nedělali (nejvýše kradli, pokud bylo co).

⁷⁴ Společně s Eugenem O., kolegou z práce a dobrým houslistou

⁷⁵ Dramatické, ale celkově jistě úspěšném

⁷⁶ Tři měsíce se prodloužily na neurčito, bydlí tam zřejmě dodnes; já jsem nakonec na transakci vydělal: poslal jsem na prokuraturu stížnost na postup bytového odboru a po cca 2 letech jsem dostal náhradní byt. Horší situaci jsem zažil po revoluci a rozdělení státu, kdy byl dům privatizován, byt se již nedal vyměnit a já jsem se octl téměř na ulici.

Přes to všechno musím uznat, že se ke mně chovali členové rodiny Horvátů velmi pěkně, asi cítili vděk za to, že jsem jim pomohl. Strávili jsme spolu několik pěkných večerů s písničkami, nakonec jsme se společně fotografovali v lázeňském parku. Mohl jsem si všimnout některých rysů chování, které Rómové zřejmě zdědili po svých kočujících předcích.

- Róm slíbí všechno, ale splní jen to, co se ho bezprostředně týká. Já jsem nikdy nedosáhl toho, aby mi paní Š. zalila květinu nebo uschovala poštu. Zdá se, že k rostlinám nemají Rómové žádný vztah: při kočování je nemohli pěstovat.
- Rómové jsou velmi „velkorysí“, neznají šetrnost. V bytě byla v zimě stále otevřena ve všech 3 místnostech okna a plynové topení šlo naplno. Když jsem se tomu podívoval, říkali, že je to kvůli batoletě. V pokoji bylo krásně uklizeno, ale v komoře se válela hromada bochníků chleba, z každého byly ukrojeny jen asi 2 krajíce. Paní Š. mi vysvětlila, že jí to nosí nějaká paní ze mlýna⁷⁷ (aniž by ji o to žádala) a ty okoralé chleby si má brát zase jiná paní, která chová prasata; ta ale nějak nechodí. Podobně s vařením: paní Š. vždy uvařila velký kastrol zelí s masem na několik dní. Nevím, kolik toho se snědlo a kolik vyhodilo (žila sama s 12letým synem).
- Rómové žijí dneškem, budoucností se příliš nezajímají. I když jsou do značné míry integrování, necítí se být součástí majoritní společnosti, necítí společenskou zodpovědnost⁷⁸. Lze to ilustrovat na tomto případě: před vchodem do bytu bylo několik schodů a nad nimi okap. Ten okap byl děravý a v zimě se na schodech vytvořila velká ledová boule. Paní Š. na ni jednou upadla a zlomila si ruku. Po stížnosti to nechal MěNV opravit – pro ten účel tam postavili trubkové lešení. Po nějaké době lešení zmizelo. Při jedné ze svých návštěv v P. jsem šel náhodou kolem a byl jsem svědkem scény, kdy policista se snažil získat svědectví ohledně krádeže lešení a paní Š. se svým partnerem na něj křičeli z okna „nás to nezajímá, nic nevíme, co si to dovoluujete ..“, ačkoli to bylo přímo před jejich okny a oprava se dělala kvůli nim.

Je třeba však uznat, že Rómové jako donedávna „přírodní národ“ mají proti nám „bílým“ i řadu pozitiv. Žijí ve velkých rodinách a pomáhají si. Své problémy řeší ihned na místě, netrpí proto neurózou.

Trocha historie

Rómští kočovníci se pohybují po Evropě odedávna. V literatuře je zachytil např. K.H.Mácha, v době romantismu byli symbolem svobodného, nesvázaného života. Je možno vzpomenout i slavné operetní árie a písně, či slavný film „Cikáni jdou do nebe“. Hospodskou rvačku dvou cikánských rodů popsal i B.Hrabal⁷⁹. Nejvlastnější doménou Rómů je hudba a tanec. V oblasti vážné hudby se však příliš neprosazují.⁸⁰

Můj otec vzpomíná, jak to vypadalo na české vesnici, když přijeli cikáni. Obec jim přidělila místo k táboření na obecním pozemku. Cikáni zabili ve vesnici několik psů, kterými se pak živili. Slepice mívali lidé již poschovávané – kdykoli se cikáni objevili poblíž vesnice, lidé zavírali drůbež do chlívků.. Muži ovládali některá řemesla – brousili nože, letováním opravovali kovové nádoby, opravovali vozy apod. Ženy mezitím nabízely své služby jako léčitelky, věštily z ruky apod.

⁷⁷ Mlýny a pekárny

⁷⁸ Podle autorky jednoho zasvěceného článku, který vyšel v 90. letech, jsou bílí pro Rómy „lovnou zvěř“

⁷⁹ V povídce Obsluhoval jsem anglického krále

⁸⁰ Můj učitel hry na violu, prof.Jan Kratina, říkal, že mají svůj strop. Jsou však výjimky – primárius Slovenského kvarteta Aladár Móži byl také Róm.

Kočovný život cikánů, který v některých zemích ještě stále existuje⁸¹, musel být velice tvrdý, přežili jen ti zcela zdraví. Denní boj o přežití, táboření na sněhu⁸² ... Rómové představovali uzavřenou etnickou skupinu (resp. více skupin), s většinovým obyvatelstvem se téměř nemísili. Proto dokážeme Rómy i dnes poměrně dobře identifikovat podle barvy pleti, rysů obličeje a zvyklostí, včetně charakteristického folkloru, zachovali si z velké části i jazyk. Dříve se odlišovali i svým oblečením.

Podobně jako u jiných přírodních národů, byl pro Rómy přechod na civilizovaný, „konzumní“ způsob života macešskou službou. Místo boje o přežití sociální dávky, alkohol, nezdravý způsob života, romská sídliště podobná představě o konci světa... Část Rómů se dala na cestu zločinu ve velkém, kapsaření, loupeže... Postupně plní kriminály. Člověk, který je přitlačen ke zdi, nemá na výběr. Poměrně dobře dopadlo soužití s Rómy tam, kde jim radnice vyšla vstříc a nabídla mužům práci.

Je třeba připomenout, že předválečná rómská populace na území Čech a Moravy byla za války nacisty zdecimována. Rómové, kteří u nás dnes žijí, přišli převážně ze Slovenska. Komunistický režim zakázal Rómům kočovný život a snažil se je zařadit mezi ostatní obyvatelstvo. Mluvílo se o nich jako o „občanech cikánského původu“. Teprve v roce 1968 se začali Rómové kulturně emancipovat, vznikl Kulturní svaz Cikánů-Rómů (v cikánštině Róm = člověk)⁸³.

Rómové a „politická korektnost“

Po roce 1989 jsme se vydali na cestu „do Evropy“⁸⁴, k demokracii a tzv. „otevřené společnosti“, o níž nás roky poučovala stanice Svobodná Evropa. Součástí demokracie je i svoboda projevu (která byla deklarována i za komunismu) a svoboda tisku.

Demokracie, neboli vláda lidu předpokládá volný tok informací; neboť jak mohou vládnout ti, kteří jsou udržováni v nevědomosti a jimiž někdo manipuluje? Lidé se nechali zřejmě unést myšlenkami „neviditelné ruky trhu“, která všechno napraví. Trh tak pohltit především tištěná média, která dnes často nereflexují stav společnosti, ale vytvářejí jakousi iluzi o tom „co lidé chtějí slyšet“. Jsou plna různých banálních informací které lidi vzrušují – o problémech zpěváků a filmových hvězd, pikantní historky apod. Také politické události se traktují povrchně a zkresleně⁸⁵. Skutečných novinářů, pro něž práce není jen chleba, je poskrovnu. Demokracie tak ztrácí jednu ze svých opor.

Současně se média začala vyhýbat některým tabuizovaným tématům – k nim patří například otázky kolem rozdílnosti obou pohlaví (resp. rovnoprávnosti mužů a žen), problémy integrace etnik, otázky kolem změny klimatu a ochrany biosféry, různé pseudovědecké teorie apod. Pokud bychom dotáhli přístup „politické korektnosti“ v otázce Rómů ad absurdum, museli bychom tvrdit, že *Rómové neexistují*. Na druhé straně představitelé Rómů, například Karel Holomek, považují rómské etnikum žijící v Evropě za národ, jehož společným znakem je rómský jazyk. Rómové pořádají různé celoevropské akce, festivaly apod.⁸⁶ Není mi známo, kolik Rómů se k rómské národnosti hlásí, patrně jen mizivé procento. Pokud bychom vycházeli z principu, že etnický původ občana je jeho soukromou věcí a nesmí být zaznamenán do úředních spisů, museli bychom existenci Rómů jako specifické skupiny

⁸¹ Ve Francii, Rumunsku, ale také v Irsku

⁸² Rómové chodili bosí i po sněhu. Před nástupem Baťovy velkovýroby byly boty drahé, šily se ručně

⁸³ Etolog Konrád Lorenz zařazuje etnické skupiny, které označují samy sebe za „lidi“, za primitivní (ve své populární knize „Takzvané zlo“, která u nás vyšla až v 90. letech)

⁸⁴ Čemuž se teď zase nějak bráníme

⁸⁵ Sarkastické poznámky Miloše Zemana na adresu novinářů měly svůj důvod. Viz jeho kniha „Jak jsem se mýlil v politice“. Také premiér Topolánek říká, „že noviny nečte“.

⁸⁶ Karel Holomek, předseda Společenství Rómů na Moravě, v odpovědi na nepublikovaný rozhovor antropologa Tomáše Hirta pro Mf Dnes

ignorovat a „měřit všem stejně“. To je však absurdní přístup – jako by Američané ignorovali existenci Eskymáků, amerických černochů (afroameričanů) nebo potomků Indiánů⁸⁷.

U Rómů je však ve srovnání s jinými etniky jeden problém: odedávna žili v jakési „symbióze“ s většinovým (bílým) obyvatelstvem, a proto jim chybí v psychické výbavě mechanismy pro život v samostatné komunitě. Vlivem sociálních podpor si zvykli na pohodlí a na tvrdém trhu práce nemají šanci. Tento problém by se dal jistě zvládnout, pokud by Rómové tvořili malý zlomek obyvatelstva a s většinovým obyvatelstvem se mísili. Jak ale začlenit velké rómské pospolitosti do současné kapitalistické společnosti, která vylučuje ze svého středu nemilosrdně slabší jedince, to se zdá být opravdu neřešitelné. Sociální podpory to nevyřeší. Lidem je třeba dodat smysl existence, aby se necítili zbyteční.

Hlavně bychom neměli existenci rómského etnika ignorovat a měli bychom mluvit o věcech otevřeně. Paradoxem je, že lidé, kteří se snaží v této věci něco dělat a jsou „nekorektní“ (rozuměj: nejsou pokrytečtí), jsou v médiích označováni za rasisty. Pojem „rasismus“ by se měl přesně vymezit a používat uvážlivě⁸⁸. Podobně i jiné „ismy“. V souvislosti s Romy se mluví o *porušování lidských práv*⁸⁹. Zapomíná se však na to, že práva jsou vždy (z principu) podmíněna určitými povinnostmi. Jde tu zejména dodržování zákonů a mravních zásad většinové společnosti, která práva garantuje. Pokud nějaká sociální skupina vyžaduje větší vstřícnost (při zajišťování bydlení nebo zaměstnání), je zcela na místě ji podrobit zvýšené kontrole, omezit tedy jejich občanskou svobodu. Jsou to vlastně jakési dospělé děti.

Dnešní naše „sociální realita“ je však velice komplikovaná. Vedle svobody cestování tu máme propastné sociální rozdíly, nepřehlednou legislativu, která aspoň zčásti způsobuje (vedle nízké úrovně rozhodování) nesmyslné (nekonzistentní) soudní rozsudky. Do toho se plete působení mezinárodních mafií a objevují se i vlivy terorismu. Vedle těch, kdo bydlí v přepychových rezidencích obehnaných vysokou zdí, jsou tu lidé přebývající pod mostem nebo v jeskyních. V tom lze vidět buď stav krajní nouze, anebo také útěk ke svobodě od nesmyslně komplikovaného zbyrokratizovaného systému. Do této reality pak mají být zasazeni Rómové, donedávna „přírodní“ národ. Snad by nám mohli být i v něčem užiteční – abychom hledali jiný smysl života než konzum.

⁸⁷ Nedávno jsem potkal před Úřadem městské části dvě romské dívky, které vycházely z úřadu, držely v ruce nějaká lejstra a smály se tomu, že jsou Slovenky. Patrně nikdy na Slovensku nebyly a slovensky nemluví

⁸⁸ Na začátku 90. let jsem se v kavárně seznámil s Japoncem, odborníkem na robotiku. Zaujalo jej, že slovo robot pochází z češtiny a usmyslil si, že tu bude učit japonštinu. Vyvinul zvláštní metodiku výuky. Na univerzitě o jeho služby neměli zájem a navíc ho skini zbili v tramvaji, *jen kvůli tomu že je Japonec*. Zklamaně odjel domů.

⁸⁹ Práva občanů EU jsou deklarována např. v nepřijatém návrhu Evropské ústavní smlouvy. Česká republika byla nedávno pokárána Evropskou unií za nedodržování práv Rómů

Vzpomínky na Rožnov - technologické (1970-1978)

Na Valašsku

Do rožnovské Tesly jsem nastoupil 4.srpna 1970. Předtím jsem byl se svým kamarádem⁹⁰ na jakémisi putování po Rumunsku – stopem i pěšky. Prodělal jsem tam (jak je v těch krajích obvyklé) úplavici a pobyl pár dní v nemocnici. Byl jsem proto značně vyhublý. Jelikož jsem neměl ani peníze, živil jsem se chlebem a podmáslem (1litr za 1Kčs).

Na Valašsko jsem měl cestu už trochu prošlapanou – v roce 1961 (o prázdninách) jsem byl jako průmyslovák ve Vsetíně na praxi. Rožnov byl od poloviny 60. let „Mekkou elektroniky“, konaly se tu celostátní konference, kde se představovaly nové výrobky a přitom hrála valašská muzika. O absolventy „jaderné“ fakulty (FTJF/FJFI) tu byl velký zájem. Přijímal mě Ing.Emil Belluš, který na mě tehdy zapůsobil sympatickým dojmem (později jsem musel svůj názor přehodnotit⁹¹). Belluš byl synem slovenského architekta (most v Piešťanoch). Byl považován za „otce integrovaných obvodů“. Prosadil jejich výrobu v době, kdy v pražském VÚSTu A.S.Popova se informace o nich teprve objevovaly ve výzkumných zprávách.

V Tesle tehdy již proběhly změny na vedoucích místech a připravovaly se prověrky; měl jsem tam možnost ještě poznat některé lidi, kteří byli později „vypovězeni“ do pobočných závodů (Sýkora, Dorotík, Hejzlar). Šlo vesměs o solidní lidi a špičkové odborníky⁹². Belluš byl nestraník, typický technokrat a zřejmě dostal důvěru nově ustavených stranických orgánů. Příchod mě jako Pražáka na Valašsko vyvolával zpočátku podezření.

Belluš byl vedoucím technologického oddělení vývoje. Jeho nadřízeným byl zpočátku Ing.Salaj, který byl později odvolán a Belluš postoupil na jeho místo. Byl jsem přidělen do skupiny difúze, kterou vedl Ing.Jiří Baláš. Byl to člověk všestranně fundovaný se smyslem pro organizaci a mezilidské vztahy; po nějaké době byl (údajně z politických důvodů) odvolán a přešel do výrobního cechu⁹³. Jím zavedený systém organizace přežíval ještě dlouho po jeho odchodu.

Difúzní skupina byla jakýmsi „mozkem“ technologického oddělení. Kromě určité technologické operace měl tu každý technolog na starosti také určitý typ obvodu (což v Piešťanech chybělo). Téměř všichni členové skupiny uměli anglicky a sledovali zahraniční literaturu. V dílně – „difuzárně“ nebyla efektivní klimatizace ani laminární boxy u pecí, stěny byly plné sazí; vše se nějak peklo na koleně. Sytiče se montovaly na mříž jako v chemické laboratoři. Pracovaly tu ženy na 2 směny. V pondělí ráno se nastavovaly „zóny“ pecí pomocí termočlánků, potom se prováděly technologické zkoušky – v potrubí kolísala vlhkost, pokaždé to bylo jiné⁹⁴. Jednou měla nějaká pec poruchu a regulačním obvodem se našla – uškvařená myš.

⁹⁰ Jarda Kratochvíl, kolega z Ústavu makromolekulární chemie ČSAV

⁹¹ Belluš byl fundovaný odborník a práci se plně věnoval. Byl „sólísta“, chyběl mu společenský takt a empatie; věřil, že je třeba lidi stále honit („buzerovat“). Nezdravil, všem tykal, nikoho nepochválil ani nepoděkoval, vždy požadoval „nemožné“. Jeho nejčastějšími výroky byly: *preventivná buzerácia, Čo to tuna...?, nevymýšľat' ale robiť*. Jeho „styl řízení“ odnášeli hlavně poctiví pracovníci: ti se buď nervově zhroutili anebo utekli.

⁹² Politické důvody byly zřejmě zástupné; nové vedení Tesly se necítilo dost „pevně v kramflekách“ a snažilo se zbavit těch, kteří vedli Teslu v roce 1968 a těšili se všeobecné důvěře.

⁹³ Vypracoval tam velice dokonalý systém řízení výroby počítačem

⁹⁴ Jeden přemýšlivý technolog (J.Hoříňka) přišel na to, proč pece kolísají – ženy otvíraly okna za pecemi – a našel originální řešení: rozbil okno a zatloukl je překližkou.

Technologie MOS

Bylo nás asi 15 v kanceláři⁹⁵ a vedle mého stolu byl telefon, který pořád zvonil; teprve asi po roce jsem dosáhl nápravy. Dostal jsem na starost MOS tranzistory⁹⁶ (KF520, KF521...). Byla to průšvihová záležitost – technických parametrů (V_T) nebylo možno za daných podmínek dosáhnout. S časem se změnilы podmínky difúze, v plenkách byly také vakuová hygiena (sodík). V té době tu vládlo přátelské, demokratické ovzduší, na odpolední směně jsme si mohli v klidu pohovořit. Všichni kolegové byli trochu skeptičtí, říkali, že to tu bylo dříve lepší.

Naštěstí jsem brzy dostal samostatný úkol: ověřit technologii MOS-PLANOX, která využívala nitridových vrstev a „selektivní oxidace“. Sepsal jsem projekt řešení, který prošel oponentním řízením a dostal jsem k dispozici jednu paní na difúzi a možnosti kooperace. Ing. Belluš respektoval mou samostatnost jako řešitele, přinášel některé podněty. Úkol se podařilo splnit, sepsal jsem závěrečnou zprávu, která byla oponována (za splnění úkolu příslušela prémie). Měl jsem také možnost se předvést na celostátní konferenci.

MOS technologií se zabýval také můj kolega, Ing. Strakoš, místní rodák. Tranzistory MOS měly za daného stavu technologie nestabilní parametry, zřejmě vlivem znečištění sodíkovými ionty. O problému jsem věděl a pokoušel jsem se o jistou nápravu⁹⁷; ale jako nováček jsem u „zkušených borců“ příliš neuspěl. A vedoucí to příliš nezajímalo. Zásadní řešení – zcela jiný přístup než u bipolárů – se tu nedalo prosadit. Tak došlo předání MOS technologie na Slovensko a Rožnov ztratil perspektivní výrobní obor. Ing. Belluš byl pevně přesvědčen o přednostech bipolární technologie (a nebyl tu nikdo, kdo by mu oponoval).

Mezitím jsem se zabýval technikou čištění desek a podařilo se mi navrhnout teflonové přípravky s *otevřenými (V) drážkami a odstředivku*, která nahradila „foukání“. Uspořilo to hodně práce odstranilo problémy s „flekáty“ deskami. Místo běžných skleněných kádinek (SIMAX) jsme zavedli kádinky z křemenného skla. Často jsem spolupracoval s Ing. Valíčkem z oddělení epitaxe. Zkoušel tehdy různé tvary grafitových topných těles (nosičů), aby se zlepšila *homogenita teploty*; okraje nosičů byly vždy chladnější. Navrhl jsem vytvořit na okrajích nosičů drážky, tak aby indukovaný proud (který teče jen po povrchu) drážku obcházel a generoval u okrajů více tepla. Tento návrh se podařilo realizovat a patentovat především zásluhou J. Valíčka a jeho diplomanta Ševčíka, který můj návrh pohotově odzkoušel. Znamenalo to pro mne značné finanční přilepšení (50 tisíc Kč, to byla tehdy značná suma).

Rychlé bipoláry

Dostal jsem pak další samostatný úkol – vyvinout technologii pro „rychlé“ bipolární obvody s dielektrickou izolací (klasické bipoláry jsou izolovány PN přechodem). Zde byly 2 možné přístupy: selektivní oxidací přerušit epitaxní vrstvu (obdoba PLANOX), anebo použití krystalograficky selektivního leptání (V-lept) se zaplněním drážek. O této druhé variantě se objevily články, ale zdálo se mi to být příliš složité: musela se nanést a potom zbrousit vrstva polySi. Možná šlo o „kachnu“, která měla dezorientovat konkurenci.

Nechal jsem vyrobit aparaturu pro selektivní leptání (v etylénglykolu) a navrhnul zvláštní „dvojúrovňovou“ technologii, kde tranzistory vystupovaly jako „mesa“-ostrůvky. Tyto struktury se odzkoušely a vypadaly zajímavě; pro dosažení vysoké hustoty integrace ale zřejmě nevyhovovaly – fotolitografie hliníku vyžaduje planární povrch. Navrhnul jsem proto,

⁹⁵ Vedle kanceláře byl sklad chemikálií; když bylo (o víkendu) vypnuto odsávání, pronikaly výpary do kanceláře. Kdo měl v zásuvce nůž apod., zrezivěl. Jaký vliv to mělo na naše zdraví, toť otázka.

⁹⁶ Tranzistory řízené polem typu MOS (Metal-Oxide-Semiconductor)

⁹⁷ Např. na fotolitografii se manipulovalo deskami holou rukou

aby se ověřovala první varianta – selektivní oxidace. Zadané technické cíle (funkční hustota) však byly zadány zcela nereálně.

V té době na mne začaly doléhat zdravotní problémy; nakonec jsem řešení tohoto prestižního úkolu vzdal. Byl svěřen Ing. Strakošovi. Nějakou dobu jsem se pak v Praze léčil. Když jsem se vrátil, díval jsem se na věci již trochu jinak. Mého předchozího úkolu – technologie s V-leptem – se mezitím plně chopil můj mladší kolega Z.Š.; úkol byl krátce po mém příchodu zastaven. Byl jsem pak přearán na skupinu iontové implantace, kde jsme se sešli 4 absolventi „jaderné“: M.Chloupek, P.Onheiser, T.Rozsypal a já; vedoucím byl Ing. Záruba. Zaučoval jsem se do obsluhy nedávno instalovaného zařízení – měl jsem za ostatními jistě zpoždění. Kromě toho jsem měl na starosti technologii I²L (injekční logika). To se zvládlo v tichosti. Rozuměli jsme si dobře, Pavel Onheiser dokonce zorganizoval celostátní konferenci o iontové implantaci (co nám ovšem nadále zadrželi).

Původního projektu „rychlých bipolárů“ se chopil Ing. Strakoš, který byl ostřílený kozák a šel na to úplně jinak: nějakou dobu to „nechal uležet“ (měl spoustu jiných úkolů), pak nastudoval spoustu literatury a začal zakládat množství technologických zkoušek – pracovalo na něj skoro celé oddělení⁹⁸. L.Strakoš byl nepřekonatelný diskutér – když něco nevyšlo, vždy našel viníka; pokud se někdo odvážil kritizovat jeho postup, měl připraven stoh článků a doslova ho rozcupoval spoustou citací a argumentů. Bylo jen málo lidí, kteří s ním dokázali diskutovat; a ti se moudře drželi stranou. K nám L.Strakoš nechodil – zřejmě používal klasických difúzních postupů. Implantace ještě nebyla příliš ověřená.

Útěk na Slovensko

Asi po roce k nám přišel Ing. Belluš a požádal nás, abychom Strakošovi pomohli. Chopil jsem se toho a šel na to z gruntu – měl jsem konečně dost zkušeností s podobnou technologií PLANOX. Navrhnul jsem testovací obrazec; k výrobě masek byl použit (tehdy nový) generátor obrazců. Využil jsem principu „samozákrytu“ kolektorů a jejich kontaktů. Vertikální strukturu propočítal T.Rozsypal, příměsi se vesměs implantovaly. Založil jsem několik zkoušek – a vyšlo to. Naše iniciativa však vyvolala zemětřesení – bralo se to jako podraz na Strakoše, neboť jsme nepoužili jeho postupů. Byl pak sestaven jakýsi „úřední postup“ a já jsem již nesměl experimentovat. Všechno se muselo nechat schvalovat a vládla tu jakási podivná byrokracie. Dospěl jsem k názoru, že už nemám co ztratit, a dal jsem výpověď. Ačkoli už o mne vlastně ani nestáli,⁹⁹ dostal jsem maximální výpovědní lhůtu – 8 měsíců. Jel jsem shánět práci do Bratislavy a Ing. Guldan, kterého jsem znal z konferencí, mě nasměroval na *Oddelenie fyzikálnej elektroniky* SAV v Piešťanech. Tam mě přijal Dr. Milan Ožvold – právě se mu hodily moje zkušenosti s V-leptem, (který jsem později na OFE skutečně realizoval jako tzv. V-MOS tranzistor; dokonce jsem promluvil ve Slovenské televizi).

V Rožnově jsem musel ještě nějak přežít dlouhou výpovědní lhůtu; jakýsi azyl mi poskytl Ing. Bukovjan, který vedl skupinu spolehlivosti. Byl „stranicky kovaný“ a Belluš tam na mne nemohl. Když jsem konečně dostal razítko do legitimace, velice se mi ulevilo. Procházel jsem se večer po Bratislavě a byl jsem v sedmém nebi.

O mnoho let později, v roce 1989, jsem pracoval ve Slušovicích jako technolog při osazování základních desek osobních počítačů. Používaly se tu i rychlé bipolární obvody z Rožnova. Objevil se tu také bývalý kolega, který říkal, že jsme jediní odběratelé těchto součástek. Byly u nich jakési problémy – zákmity při přechodu mezi logickými stavy. Zakrátko, po otevření hranic, se však tato výroba počítačů zastavila – vozily se hotové osazené desky z Dalekého Východu. Těm nemohly naše výrobky konkurovat.

⁹⁸ Přesně podle Bellušova hesla : Nevymýšlat' ale robit'!

⁹⁹ byl jsem podle šéfa Z.K. „neperspektivní pracovník“

Epilog

Když jsem v létě 2004 opustil Střední odborné učiliště v Záběhlicích, byl jsem vybaven finanční rezervou – třemi měsíčními platy. Tehdy se z bytu mých rodičů odstěhoval můj synovec s rodinou a mohl jsem tam v klidu strávit poslední dva měsíce s oběma rodiči. Matka trpěla bolestmi a slábla, ale do nemocnice za žádnou cenu nechtěla – celý život byla zdravá. Nakonec ji tam přece museli odvézt a v říjnu 1984 zemřela na rakovinu střev¹⁰⁰, když již ještě provedli náročnou operaci (které se také velice bránila!). Zůstal jsem v bytě s otcem, který mi dal peníze na nový počítač. Později tu bydlely také dvě studentky.

První moje myšlenka byla obnovit svou průvodcovskou činnost; v tomto oboru velmi úspěšně působila sestra Olga. Navázal jsem kontakt s jednou agenturou a skutečně začal provázet, ale ihned jsem pocítil, že to dělat nemohu. Historická část Prahy se totiž během krátké doby změnila na jakýsi Babylon. Opravily se sice fasády, ale pod nimi se dělo něco jiného než kdysi. Domů se zmocnili noví majitelé, většinou cizinci, kteří vystěhovali původní obyvatele a začali provozovat turistický či jiný byznys. Zapůsobila tu „neviditelná ruka trhu“, kterou uvedl do pohybu náš dnešní prezident Václav Klaus. Jeho stoupenci ovládli záhy pražskou radnici a zřejmě přispěli k tomu, že se historická Praha „zkomercializovala“ a dostala se do rukou cizinců. Příkladem může být kdysi slavná *Občanská plovárna*, která se změnila v Kasino. Místo místa odpočinku pro stovky Pražanů tu popíjejí víno nebo se projíždějí jachtou po Vltavě ojedinelí bohatí návštěvníci pod patronací ochranky. Praha může jen závidět Vídni, kde samém středu města „Dunajský ostrov“ s neomezenou plochou pro koupání a táboření. Takové to bývalo kdysi i v Praze; dnes je lepší se středu Prahy vyhnout, pokud ovšem nepatříme k těm, kdo nevědí, co s penězi...

Když jsem průvodcovskou službu vzdal, zkusil jsem to s bezpečnostní službou v hotelu. Byl to hotel vlastněný Ukrajincem a poměry tu silně připomínaly časy generalissima Stalina. Musel jsem se přezouvat ve stoje na jedné noze a nutili mě pořád běhat po schodech (jako trest za to, že jsem se bavil s cizinci). Nevydržel jsem tam ani měsíc.

Zase jsem byl klientem Pracovního úřadu, který mě vysílal na různá záhadná místa poblíž Prahy, kde se mluvilo převážně rusky. Firmy byly vesměs fígované. Nakonec se na mě přece jen usmálo štěstí – všiml jsem si oznámení Národního divadla, že hledá důchodce ovládající cizí jazyky. Nastoupil jsem do vrátnice baletu v bývalém klášteře sv. Anny. Později jsem přešel do vrátnice skladů rekvizit ve Viničné ulici, kde působím dodnes.

Ve Sloupu, neděle, 4. října 2009

¹⁰⁰ Bylo jí 90 let (narodila se v dubnu 1914 v Prostějově)

Obsah

Školní léta	2
<i>Na průmyslovce, Na vysoké škole</i>	
Vzpomínky z doby temna	6
<i>Začátky normalizace, V Rožnově, Na Slovensku, Typovým technologem,, Návrat domů, Plavba peřejemi</i>	
Hudební a jiné vzpomínky	12
<i>Školní léta, Na vojně, Rožnov pod Radhoštěm, Piešťany, Světová síť komorní hudby, Viola d'amore, Průvodcování, škola a zpěv</i>	
Vzpomínky učitelské	26
<i>Střední a vyšší průmyslová škola elektrotechnická na Příkopech, Střední odborné učiliště Záběhlíce</i>	
Vzpomínky na Slušovice	32
<i>Družstevním rolníkem – konstruktérem počítačů, Revoluce</i>	
Moje vzpomínka na Rómy	35
<i>Příběh s bytem, Trocha historie, Rómové a „politická korektnost“</i>	
Vzpomínky na Rožnov – technologické	39
<i>Na Valašsku, Technologie MOS, Rychlé bipoláry</i>	
Epilog	42
Báseň	44
Obrazová příloha	

Báseň

Would You do This for Me?

If I asked to walk with me
Would you go all the way to the sea?
If I begged you to hold me tight
Would you hold me all the night?
If I need you to be here
Would you stay near?
Would you do this for me?

If I asked you to love me always
Would you both nights and days?
If I begged you not to cry
Would you be able to watch me die?
If I need you up till the end
Would you stay as my friend?
Would you do this for me?

And if I took my last breath in your arms
Would you be scared or alarmed?
And if I told you a sincere good-bye
Would you try not to cry?
And when I pass to the other side
Would you remember me deep inside?
Would you do this for me?

*To my very dear friend Eugene.
Thank you for the music.
Kathy*

Uděláš to pro mne?

Šel bys se mnou k útesům,
kde moře řve a hučí?
Držel bys mě celou noc
pevně v svém náručí?
Budeš při mně blízko stát,
až se budu v noci bát?
Uděláš to pro mne?

Budeš milovat mě vždy
věrně dnem i nocí?
A budeš schopen neplakat,
Až uvidíš mě umírat?
Při mé smrtelné posteli –
zůstaneš mnou přítelem?
Uděláš to pro mne?

Zatlačíš víčka mých očí,
až vydechnu naposled tvém náručí?
A budeš schopen bez breku
kynout mi na cestu za řeku?
A po mém upřímném loučení
budu moct dál v tvém srdci žít?
Uděláš to pro mne?

*Mému předraženému příteli Eugenovi.
Díky za hudbu od srdce.¹⁰¹
Kathy*

¹⁰¹ Báseň jsem přeložil na Eugenovo přání;
viz obrázek 17

Obrazová příloha



1. Mezinárodní pracovní tábor / *International work-camp*, Abertamy, 1965



2. Mezinárodní tábor pro tělesně postižené / *International camp for the handicapped*, Hudiksvall, (Švédsko/ Svenska), 1966



3. Zákon akce a reakce (s neteří Věrou) / *The action and reaction principle*, Sloup 1976



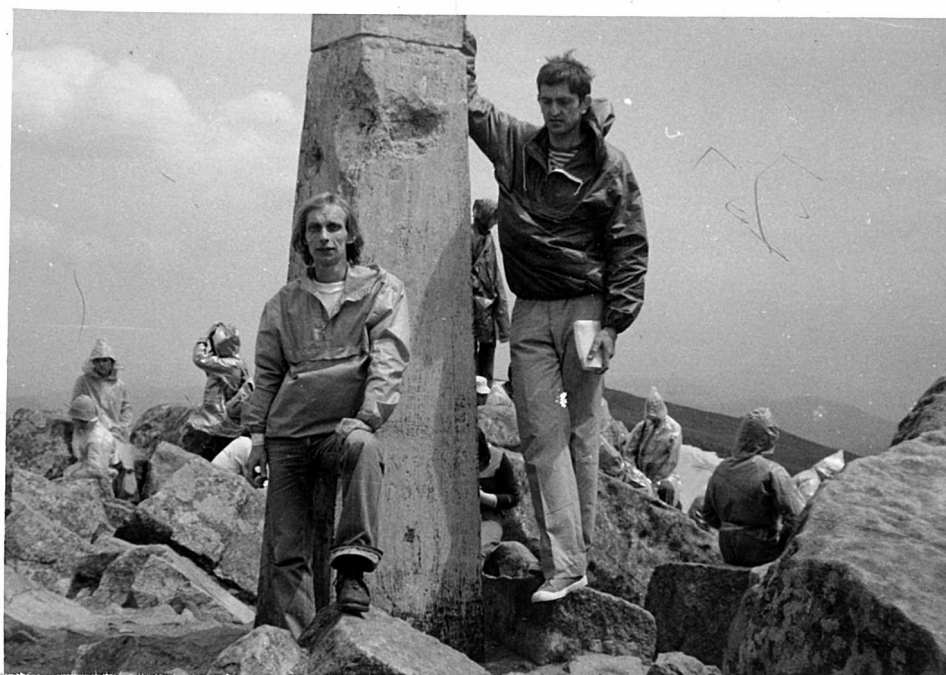
4. Na pasece U Vašků (Gusta s přítelkyní, Vladimír Klimeš, Anežka) / *At the "U Vašků" highland farm, Hutisko 1977*



5. Valašský bál / *Walachian ball*, (J.Bém – cello, J.Štrunc – prim), Rožnov 1977



6. Na cvičení / *military training*, Liberec 1978



7. Na vrcholu Ďumbieru (s R. Senderákem) / *At the highest peak of the Low Tatra*, 1979



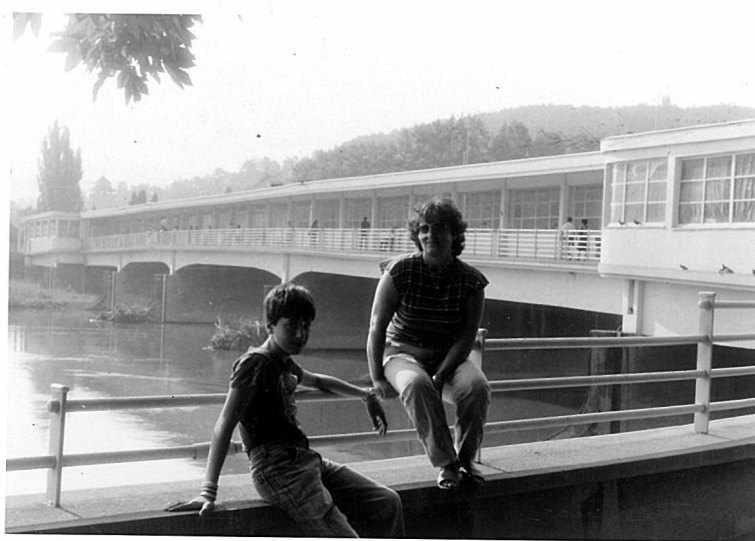
8. Olašské cigánky / *gypsy girls*, Hurbanovo 1982



9. Rodinná idyla při stříhání ovcí (matka, neteř Ivana, otec, sestra Olga) / *a family idyll at cutting sheep (mother, niece, father, sister)*, Sloup 1983



10. Vítání jara / Jarní hry / *Spring games*, Čertova pec u Topolčan, 1983



11. Paní Šauliková se synem / *Mrs. Š. with her son*, Piešťany 1985



12. Oslava narozenin v Tesle ELSTROJ / *Birthday party at Tesla ELSTROJ, Praha 1986*



13. Vyhlídka sboru Křížkovský – půltá stezka v Prachovských skalách / *Hiking with friends at the Czech Paradise conservation area, 1986*



14. Kvarteto u Fährnichů / *String quartet at Fährnich's* (Z. Knor, Vl. Fährnich, Sonia Letourneau), Praha 1994



15. Setkání hráčů na violu d'amore / *Meeting of viola d'amore players* (G.Olcese, J.Horák, J.Calabrese, M.Maršálková), Praha 1995



16. Neobvyklé sdružení (se Zd.Švitorkou) / *Unusual combination (with Zd.Švitorka)*, Praha 2000



17. Eugen Okénka mezi americkými bezdomovci (zleva autorka veršů Kathy) / *E. O. among the American homeless (author of the poem, Kathy, on the left)*, Marco Island, FL, 2001



17. Československý Silvestr / *Czechoslovak New Year's Eve* (manželé Grycovi, Minksova muzika z Velké nad Veličkou), Strání 2001/2002



18. Před hájovnou ve Sloupu / *At the forestry house at Sloup*, Davle-Sloup 2008

Autor knihy, *Ing. Jan Matys* (nar. 1945 v Praze), vystudoval Střední průmyslovou školu elektrotechnickou a Fakultu technické a jaderné fyziky ČVUT v Praze. Pracoval jako vývojový pracovník a technolog čipů elektronických součástek v rámci koncernu TESLA Rožnov a na ústavech Československé akademie věd.

Po roce 1990 působí převážně jako učitel na druhém stupni..

Neprofesionálně se věnuje komorní hudbě, sborovému zpěvu, publicistice a překladu.

Vzpomínky jsou mozaikou příběhů a úvah, které zahrnují půlstoletí (1959-2008) prožité na různých místech bývalého Československa.. Čtenář může nahlédnout, jak se v rožnovské Tesle „pekly“ první integrované obvody, jak to vypadalo v Piešťanech za Husákovy „normalizace“, a na poměry na některých středních školách po roce 1990. Autor porovnává situaci na své „mateřské“ průmyslovce v době svého studia a po 40 letech, kdy sem přišel jako pedagog. Líčí situaci v armádě v průběhu sovětské okupace, porovnává společenské vztahy v Českých zemích a na Slovensku za normalizace a vývoj Slovenska po Sametové revoluci. Vzpomíná na své působení v JZD Agrokombinát Slušovice a na soužití se slovenskými Rómy. Zvláštní místo zaujímají oblasti, ve kterých autor aktivně působil – technologie polovodičů, pedagogika a komorní hudba, pěstovaná v rámci mezinárodní asociace ACMP.